

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

10 september 1969

54e jrg.

No. 2712

Versijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

INHOUD

Economie en neo-socialisme	865
<i>Drs. J. B. Opschoor:</i>	
Dure gezondheidszorg?	866
<i>J. Müller:</i>	
Werkgelegenheid in de textiel- industrie; een internationale ver- gelijking	871
<i>Mr. H. Versloot:</i>	
De omvang van de beroepsbevol- king van Rijnmond in 1990	875
Economisch-statistische berichten	873
Notitie:	
In het zonnetje gezet	876
Ingezonden stuk	877
Mededelingen	880
Boekennieuws	882
Geld- en kapitaalmarkt..	884

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Economie en neo-socialisme

De functionering van het sociaal-economische systeem in Tsjechoslowakije, in het bijzonder de veranderingen daarin, hebben een niet te miskennen rol gespeeld in de — vaak dramatische — politieke veranderingen die zich in dat land de afgelopen twee jaar hebben voltrokken. Zo ongeveer is de teneur van het artikel „De Tsjechoslowaakse economie: aanpassen of hervormen?” in *Oost-West* van juli jl.

De schrijver van dit artikel, Drs. R. Wetsteyn, laat daarin zien dat het stalinistische industrialisatiemodel de specifieke structuur van de Tsjechoslowaakse economie heeft genegeerd en deze laatste zonder meer dit op Sowjetrussische omstandigheden geënte model heeft aangemeten. Een land dat aan het einde van de jaren dertig een produktiestructuur had die vergelijkbaar was met die van de Westeuropese landen, arm was aan grondstoffen, een vrij hoge mate van technische kennis bezat en was ingesteld op een relatief omvangrijke buitenlandse handel met de westerse landen, werd, nadat het binnen de communistische machtsfeer was komen te liggen, gedwongen tot geforceerde capaciteitsuitbreiding in de zware industrie en tot verwaarlozing van de landbouw en de lichte industrie. De toch al labiele toestand van de grondstoffenbasis werd daardoor nog verslechterd. Tsjechoslowakije werd een belangrijk leverancier van investeringsgoederen voor de overige socialistische landen, met name voor de Sowjet-Unie. Deze afhankelijkheid, zo ook die van de Russische grondstoffenleveranties (en de onregelmatigheid hierin), het bilateralisme binnen de Comecon, de overinvesteringen als gevolg van het feit dat kapitaal geen prijs had, enz., hebben er toe geleid dat het derde vijfjarenplan (1961-1965) reeds in 1962 ten onder ging. Het bevelmatige, streng hiërarchische en op fysieke produktie ingestelde planningsstelsel leed schipbreuk.

Het is hier niet de plaats om uitgebreid op inhoud en vorm der economische hervormingen in te gaan die vanaf 1966 werden ingevoerd. Kort gezegd, zij beoogden de opgestelde plannen nog slechts *indicatief* te laten zijn, met slechts een beperkt bindend karakter. Decentralisatie, *markt-economische instrumenten* moesten de uitvoering ervan bevorderen. In-schakeling van de binnenlandse economie in de internationale arbeidsverdeling nam hierbij een belangrijke plaats in.

Volgens Wetsteyn bevond Tsjechoslowakije zich met haar rigoureuze economische hervormingsplannen en de politieke implicaties ervan op de drempel van het neo-socialisme, d.w.z. een socialisme „gekenmerkt door een pluralistische markteconomie, waarin de overheid haar ingrijpen ontleent aan een sociaal-economische welvaartsfunctie en waarin planner en policy-maker een eigen identiteit hebben”. Dit socialisme met een menselijk gezicht was voor de andere communistische Oosteuropese landen onaanvaardbaar. De consequenties hebben we gezien.

„Er bestaat een belangrijke discrepantie tussen de *economische* noodzakelijkheid en de *politieke* haalbaarheid van economische hervormingen in een door politieke factoren gedetermineerd sociaal-economisch systeem”. Inderdaad, (mede) op deze waarheid is het Tsjechoslowaakse experiment stukgelopen.

dR

Dure gezondheidszorg?

Een poging de stijging van de kosten van gezondheidszorg nader te analyseren

INLEIDING

Ook de gezondheidszorg in Nederland is een activiteit die zich niet van stijgende kosten heeft kunnen vrijwaren. Onlangs is hierop in de Tweede Kamer nog eens de aandacht gevestigd door een vraag van het kamerlid De Vreeze, waarop Minister De Block in zijn antwoord een „stijging van de post medische verzorging , berekend op 10%” voor het jaar 1969 meldde.

Stijgingen in de post medische verzorging zijn er reeds jarenlang. Het is begrijpelijk dat van verschillende zijden hierop werd en wordt gereageerd. Sommige dringen bijvoorbeeld aan op het zoeken naar kostenbesparende maatregelen of het afstoten van bepaalde voorzieningen uit het pakket der verplichte verzekering¹, anderen stellen voor om de huidige voorzieningen voor een groter aantal personen open te stellen².

In dit artikel zal op deze discussie niet of nauwelijks worden ingegaan. De bedoeling is, nadat enig inzicht is verkregen in de hoogte van de kosten van de gezondheidszorg in ons land en de plaats van de ziekenfondsen daarin, te proberen de belangrijkste componenten van de door de ziekenfondsen ervaren kostenstijging op het spoor te komen. Of de gezondheidszorg al dan niet een „gezonde” zaak is, is dus niet aan de orde. Slechts zullen enkele aspecten die bij de diagnose een rol kunnen spelen, wat nader worden gezien.

DE KOSTEN VAN DE GEZONDHEIDSZORG IN NEDERLAND

In navolging van het CBS³ zal onder de kosten van de gezondheidszorg worden verstaan: de waarde van de goederen en diensten die ten behoeve van de gezondheidszorg worden aangewend (de uitgaven aan investeringen worden niet meegeteld, de afschrijvingen op gebouwen en inventaris wel). Sinds 1953 berekent het CBS eens in de vijf jaar de hoogte van de bovenomschreven kosten, waarbij het gebied van de gezondheidszorg globaal als volgt wordt ingedeeld:

1. preventieve gezondheidszorg,
2. curatieve gezondheidszorg,
3. opleiding en onderzoek.

Tabel 1 geeft voor de drie jaren waarover gepubliceerde gegevens bestaan een overzicht van de omvang van de kosten per onderdeel. Een schatting van de hoogte van de kosten van de gezondheidszorg in recenter jaren is op basis van deze gegevens uiterst moeilijk te maken. In Appendix I is langs verschillende wegen geprobeerd deze kosten, als

percentage van het BNP, te schatten voor 1969. Daaruit blijkt dat, met deze min of meer naieve methoden, dit percentage ca. 5% of ca. 6% wordt. Betrekken wij deze percentages op het geraamde BNP voor 1969, namelijk f. 98,81 mrd., dan resulteren de volgende schattingen van de totale kosten van de gezondheidszorg in 1969: f. 4.941 mln. (5% BNP) resp. f. 5.929 mln. (6% BNP). Deze schattingen zullen in de volgende paragraaf worden gebruikt om de plaats van de ziekenfondsen in het geheel van de gezondheidszorg aan te geven.

Overigens betekenen de berekende bedragen ook, dat tot nog toe de uitgaven aan gezondheidszorg een inkomens-elasticiteit groter dan één hebben; een resultaat dat niet in strijd is met cijfers die door B. Abel-Smith⁴ worden gegeven en die betrekking hebben op een 14 landen omvattende cross-sectie.

DE ZIEKENFONDSEN

Aan de hand van twee criteria staan wij nu stil bij de plaats van de ziekenfondsen in de gezondheidszorg:

- a. aantallen verzekerden t.o.v. de totale bevolking;
- b. aandeel van de kosten van de ziekenfondsen in de totale kosten van de gezondheidszorg.

a. aantal verzekerden. Men kan de bij de ziekenfondsen verzekerden indelen in drie categorieën, te weten de *verplicht* verzekerden, de verzekerden van *65 jaar en ouder* (beide categorieën tezamen aangeduid als *wettelijk* verzekerden), en tenslotte de *vrijwillig* verzekerden. De verplicht verzekerden zijn die werknemers (en hun gezinsleden) wier loon een bepaalde loongrens niet overschrijdt. Deze loongrens is momenteel f. 13.800. Zelfstandigen wier inkomen deze grens eveneens niet overschrijdt, kunnen zich aansluiten bij de vrijwillige verzekering. Tot de bejaardenverzekering worden alle personen van 65 jaar en ouder toegelaten wier jaarinkomen een bepaalde grens niet overschrijdt.

¹ Bijv. Prof. Dr. F. Hartog: „De Lasten van de Sociale Verzekering in de Volkshuishouding”, in: *Sociaal Maandblad Arbeid*, 24e jrg. no. 3, maart 1969, blz. 180 e.v. Zie ook de rede die de heer J. Hendriks op 30 augustus jl. heeft gehouden tijdens de door het NKV georganiseerde „Sociale Studiedagen” (J. Hendriks: „Het kostenvraagstuk van de gezondheidszorg”).

² O.a. de Federatie van Maatschappij Ziekenfondsen.

³ *Kosten en financiering van de gezondheidszorg in Nederland, 1963*, CBS, 1966.

⁴ Zie verwijzing in Appendix I.

Het verloop van de aantallen verzekerden per categorie per 1.000 inwoners in de laatste 10 jaar wordt in tabel 2 gegeven. Hoewel met name bij de verplichte verzekering de percentages jaarlijks uiteenlopen, is omtrent enige systematiek in de verandering weinig te zeggen. Deze opmerking geldt in feite voor de gehele wettelijke verzekering, daar het percentage verzekerde bejaarden vrijwel constant is gebleven. Het percentage vrijwillig verzekerden is tot en met 1968 voortdurend gedaald. Men kan stellen dat het percentage totaal bij de ziekenfondsen aangeslotenen in de hier beschouwde periode steeds ca. 70% is geweest.

b. Kosten van de ziekenfondsen. Welke kosten zijn er voor deze 70% van de bevolking in de loop van het laatste decennium gemaakt? Tabel 3 geeft de kosten per categorie verzekerden en de totale kosten der ziekenfondsen. De genoemde kostenbedragen bestaan alle uit beheerskosten en kosten van verstrekkingen; afgezien wordt van enkele gesaldeerde posten en sommige eerst onlangs ingevoerde kosten.

We zien uit deze cijfers dat de kosten van de ziekenfondsverzekering sinds 1960 bijna verviervoudigd zijn. De stijging van de kosten van de vrijwillige verzekering is minder groot dan die van de wettelijke verzekering. Een volgend punt is: hoe verhouden deze kosten zich tot de *totale* kosten van gezondheidszorg. Hieromtrent geeft tabel 4 enige informatie.

Tabellen op blz. 868 - 869

Uit de tabellen 3 en 4 kan worden geconcludeerd, dat de kosten van de ziekenfondsen niet alleen absoluut, maar ook ten opzichte van de totale kosten van de gezondheidszorg gestegen zijn (afhankelijk van de schatting van de laatste voor 1969: meer of minder). Aan de gezondheid van eenzelfde percentage van de bevolking als in 1963 zullen dit jaar relatief meer kosten worden besteed.

KOSTENSTIJGING

Het spreekt vanzelf dat de in de vorige paragraaf gesignaleerde kostenstijging valt te splitsen in een stijging van het aantal verzekerden en een stijging van de kosten per verzekerde. Wat betreft de eerste component; in absolute zin is er weliswaar sprake geweest van stijgende aantallen; in relatieve zin echter niet. De vergroting van het aandeel van de ziekenfondsen in de gezondheidszorg moet dus worden toegeschreven aan stijgende kosten per verzekerde.

Tabel 5 geeft van de ontwikkeling van de kosten per wettelijk⁵ verzekerde een overzicht, waarin deze kosten direct al worden gesplitst in de *kosten van verstrekkingen* (door de verzekerden geconsumeerde goederen en diensten, welke door de ziekenfondsen worden betaald) en *beheerskosten*. Naar aanleiding van deze cijfers willen wij het volgende opmerken.

Hoewel zowel bij de beheerskosten als bij de kosten van verstrekkingen vrij aanzienlijke stijgingspercentages voorkomen, lijkt het, gezien het geringe (en tevens dalende) aandeel van de beheerskosten in de totale kosten, gerechtvaardigd ons in het vervolg te concentreren op de stijging in de kosten van de verstrekkingen.

Is over de gesignaleerde stijging in de kosten van de verstrekkingen per wettelijk verzekerde iets meer te zeggen?

Sprookje van Stokvis:

Er waren erres 500 arbeiders.

Ambassade-spreekwoord:

Een kinderhandgranaat is gauw gevuld

Postale recherche:

druk werk

Feijenoord - Reykjavik:

een koud kunstje

Vergelijking met één onbekende:

Als $x : a = 15$ en x is het getal der politieke gevangenen ter wereld. dan moeten er meer Amerikaanse ambassadeurs benoemd worden

(ongecorrigeerd)

Aan de premieadviezen 1968 en 1969 van de Ziekenfondsraad is een aantal cijfers ontleend, dat van verschillende factoren de betekenis aangeeft, welke ze voor de kostenstijging van de verstrekkingen hebben gehad. Deze cijfers zijn weergegeven in tabel 6. De factoren welke worden onderscheiden, zijn:

1. Toeneming van het aantal verstrekkingen,
2. Gestegen verbruik per verzekerde van *bestaande* verstrekkingen,
3. Prijsstijgingen t.a.v. de verstrekkingen.

Het zijn, met name de laatste jaren, vooral prijsstijgingen, die tot kostenverhoging hebben geleid. De in de inleiding gememoreerde vraag in de Tweede Kamer betreft de in tabel 6 genoemde prijsstijging van 10% voor 1969. Het is mogelijk, deze prijsstijgingen nog wat nader te bekijken.

De voor 1969 verwachte prijsstijging is door de minister „ontleed” in bijdragen aan dit percentage van een aantal onderdelen van de verstrekkingen (voor een volledige lijst: zie appendix II), waarbij rekening is gehouden met de „belangrijkheid” van elk der onderdelen, door de voor dit jaar verwachte prijsstijging te vermenigvuldigen met de aandelen van de betreffende onderdelen in het totaal (hoeveelheden 1964, prijzen 1968). In appendix II is eenzelfde berekening voor een aantal voorafgaande jaren gemaakt waaruit een samenvatting wordt gegeven in tabel 7. In deze tabel zijn alleen die onderdelen, die een grote invloed op het prijspeil hebben gehad, vermeld.

Ten aanzien van de in tabellen 6 en 7 vermelde cijfers dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt. Het is beslist niet eenvoudig de onderhavige kosten, resp. kostenstijgingen, te splitsen in een hoeveelheids- en prijscomponent. Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk bij de behandeling van de stijging van de kosten van huisartsenhulp, die door de Ziekenfondsen geheel zijn beschouwd als gevolgen van prijsstijging, omdat de hoeveelheid verrichtingen onbekend is (de huisarts ontvangt een vergoeding per verzekerde en niet per behandeling). Daarnaast kunnen de gevolgen van het uitbreiden van de verstrekkingen niet

⁵ In verband met de slechts gedeeltelijke beschikbaarheid van de nodige gegevens zal in het vervolg slechts gesproken worden over de wettelijke verzekering.

TABEL 1.

De relatieve plaats van de (onderdelen van de) gezondheidszorg

	1953		1958		1963	
	In f. mln.	In % totaal	In f. mln.	In % totaal	In f. mln.	In % totaal
1. Preventieve zorg	58,0	7,3	116,2	8,2	182,3	7,7
2. Curatieve zorg	711,7	89,3	1.241,2	87,7	2.043,6	86,6
3. Opleiding en onderzoek	27,2	3,4	58,4	4,1	133,2	5,6
4. Totaal	796,9	100	1.415,8	100	2.359,1	100
5. Bruto nationaal produkt (marktpr.) ..	24.200		35.930		52.860	
6. Totaal gezondheidszorg (4) als % van BNP (5)		3,29		3,94		4,46

Bronnen: CBS: *Kosten en financiering van de gezondheidszorg in Nederland, 1963.*
CPB: *Centraal Economisch Plan 1969.*

TABEL 2.

Aantallen Ziekfondsverzekerden per 1.000 inwoners (op 31 december)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	Verpl. verz.	Bej. verz.	Wett. verz. (1+2)	Vrijw. verz.	Totaal Ziekfondsverz. (3+4)
1960	496	58	554	156	710
1961	501	57	558	153	711
1962	497	56	553	152	705
1963	512	56	568	151	719
1964	515	56	571	148	719
1965	507	55	562	142	704
1966	509	55	564	138	702
1967	509	56	565	135	700
1968	511	57	568	132	700
1969	506 a)	57 a)	563 a)	130 b)	693 b)

Bronnen: Jaarverslagen Ziekfondsraad; *Sociale Maandstatistieken CBS*

a) Schatting, gebaseerd op ramingen van aantallen verzekeren door Ziekfondsraad.
b) Eigen schatting, gebaseerd op verloop in voorafgaande jaren.

TABEL 4.

Vergelijking kosten ziekenfondsen met kosten gezondheidszorg

	1953		1958		1963		1969			
	In f. mln.	In % kosten totale gezondheidszorg	In f. mln.	In % kosten totale gezondheidszorg	In f. mln.	In % kosten totale gezondheidszorg	Raming 5% BNP		Raming 6% BNP	
							In f. mln.	In % kosten totale gezondheidszorg	In f. mln.	In % kosten totale gezondheidszorg
Totaal kosten ziekenfondsen	297,2	37,3	573,6	40,5	961,6	40,8	2.580,0	52,2	2.580,0	43,5
waarvan: verpl. verz.	219,6	27,6	380,0	26,8	638,6	27,1	1.740,1	35,2	1.740,1	29,3
bej. verz.	—	—	71,2	5,0	134,0	5,7	399,6	8,1	399,6	6,7
vrijw. verz.	77,6	9,7	122,4	8,7	189,0	8,0	440,3	8,9	440,3	7,4
Totaal gezondheidszorg ..	796,9	100	1.415,8	100	2.359,1	100	4.941	100	5.929	100

Bron: Tabellen 1 en 3, berekeningen appendix 1.

TABEL 3.

Kosten der ziekenfondsverzekering (in f. mln.)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	Verpl. verz.	Bej. verz.	Wett. verz. (1+2)	Vrijw. verz.	Totaal (3+4)
1960	443,3	85,4	528,7	139,5	668,2
1961	484,8	96,5	581,3	148,7	730,0
1962	541,4	115,9	657,3	165,6	822,9
1963	638,6	134,0	772,6	189,0	961,6
1964	783,2	167,2	950,4	227,9	1.178,3
1965	902,9	198,3	1.101,2	260,0	1.361,2
1966	1.080,8	244,0	1.324,8	306,1	1.630,9
1967	1.294,2	291,7	1.585,9	363,8	1.949,7
1968	1.501,6 a)	338,4 a)	1.840,0 a)	—	—
1969	1.740,1 a)	399,6 a)	2.139,7 a)	440,3 b)	2.580,0 b)

Bron: jaarverslagen Ziekfondsraad (gegevens t/m 1967) en *Advies betreffende de premie voor de verplichte ziekenfondsverzekering in 1969 (Premieadvies 1969).*

a) Raming van Ziekfondsraad.

b) Geschat aantal verzekeren vermenigvuldigd met de geschatte kosten per verzekerde (stijging kosten per vrijw. verz. gelijk gesteld aan die van verpl. verzekering).

TABEL 5.

Kosten per wettelijk verzekerde

	Kosten verstrekingen		Beheerskosten		Stijging in % t.o.v. vorig jaar		
	In f.	In % totale kosten	In f.	In % totale kosten	Totale kosten	Kosten verstrekingen	Beheerskosten
1960	83,80	78,52	93,7	5,28	6,3	—	—
1961	90,27	84,86	94,0	5,41	6,0	7,7	8,1
1962	101,18	95,22	94,1	5,96	5,9	12,1	12,2
1963	114,13	107,57	94,3	6,56	5,7	12,8	13,0
1964	137,98	130,30	94,4	7,68	5,6	20,9	21,1
1965	159,86	151,01	94,5	8,85	5,5	15,9	15,9
1966	189,09	179,20	94,8	9,89	5,2	18,3	18,7
1967	221,56	210,95	95,2	10,61	4,8	17,2	17,7
1968 a)	250,00	238,95	95,6	11,05	4,4	12,8	13,3
1969 a)	275,57	263,59	95,7	11,98	4,3	10,2	10,2

Bron: Premieadvies 1969, Ziekfondsraad;
a) Raming Ziekfondsraad.

TABEL 6.

Kostenstijging verstrekkingen per wettelijk verzekerde (in % t.o.v. vorig jaar)

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968 a)	1969 a)
Toeneming aantal verstrekkingen	—	0,2	0,9	0,2	3,0	1,0	1,4	0,1	—0,2	0,1
Gestegen verbruik	2,2	2,2	2,9	3,0	4,7	5,1	4,2	3,5	4,2	4,1
Prijsstijging	5,9	5,5	8,1	9,5	12,2	9,3	12,3	13,6	9,3	10,0

a) Ramingen Ziekenfondsraad.

TABEL 7.

Bijdrage per % prijsstijging ziekenfondsverstrekkingen

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968 a)	1969 b)	Gemiddelde (1960-1969)
Ziekenhuisverpleging	0,53	0,43	0,58	0,58	0,54	0,55	0,58	0,62	0,54	0,55	0,55
Huisartsenhulp	0,16	0,25	0,12	0,09	0,13	0,12	0,12	0,19	0,18	0,17	0,15
Specialistenhulp	0,11	0,07	0,12	0,09	0,10	0,10	0,11	0,06	0,13	0,07	0,10
Geneesmiddelen enz.	0,08	0,12	0,09	0,12	0,08	0,06	0,05	0,04	0,04	0,08	0,08
Subtotaal	0,88	0,87	0,91	0,88	0,85	0,83	0,86	0,89	0,89	0,87	0,88
Overige	0,12	0,13	0,09	0,12	0,15	0,17	0,14	0,11	0,11	0,13	0,12
Totaal	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

a) Gebaseerd op ramingen van de Ziekenfondsraad.

b) Berekening Minister van Economische Zaken.

altijd worden gekwantificeerd, terwijl het bovendien vaak gaat om juist de duurdere verstrekkingen. Ook is men er (nog) niet in geslaagd kwaliteitsaspecten af te zonderen. Bij het beoordelen van bovenstaande cijfers dient met deze punten rekening te worden gehouden.

Niettemin kan worden vastgesteld, dat de prijsverhoging voor een groot deel een gevolg is geweest van maatregelen in de loon- en salarissfeer: de prijsstijging bij huisartsen- en specialistische hulp is een weergave van de veranderingen in de vergoedingen die in de loop der tijd overeenkomen werden; de prijsstijgingen bij ziekenhuizen zijn eveneens voor een groot deel het gevolg van loon- en salarisverhogingen. In „Statistische gegevens betreffende de Ziekenfondsverzekering” (een onderdeel van het komende jaarverslag van de Ziekenfondsraad) wordt bijvoorbeeld het volgende gepubliceerd betreffende de kosten van ziekenhuisverpleging per verzekerde: de stijging in de kosten per wettelijk verzekerde (1967 t.o.v. 1966) bedraagt 23,4%, waarvan 19,6% moet worden toegeschreven aan de stijging van de kosten per verpleegdag. „De algemene verhoging van de verpleegtarieven per dag....omvat....een bedrag van ca. f. 0,60 ter compensatie van algemene prijsstijgingen en contributieverhogingen en een bedrag van per saldo ca. f. 4,80 in verband met de gemiddelde stijging van de arbeidskosten”. Soortgelijke opmerkingen en berekeningen kan men ook in vroegere jaarverslagen aantreffen. Wat betreft de prijsstijging bij de genees- en verbandmiddelen; volgens dezelfde „Statistische gegevens” is deze voornamelijk te wijten aan de toenemende consumptie van kostbare geneesmiddelen.

Deze paragraaf in zijn geheel overziend, menen wij te mogen stellen dat noch de verwachte procentuele stijging in de kosten per wettelijk verzekerde, noch de verwachte prijsstijging voor het huidige jaar, gezien de overeenkomstige percentages in het recente verleden, als buiten-

gewoon hoog te kenmerken zijn. Ook wat betreft de „onderdelen” die tot deze prijsstijging zullen bijdragen, zijn geen grote verrassingen te melden. Men kan aannemen dat een belangrijk deel van de prijsstijging is te herleiden tot maatregelen en overeenkomsten op het gebied van lonen en salarissen, en de vergoedingen van huisartsen en specialisten. Als gezegd; het is mogelijk dat de hier gebruikte cijfers andere zaken bevatten dan alleen prijsstijgingen: kwaliteitsverandering, enz.

SAMENVATTING

Voor zover er gegevens beschikbaar zijn, is gebleken dat de gezondheidszorg beslag heeft gelegd op een stijgend percentage van ons bruto nationaal produkt. Er is reden aan te nemen, dat deze ontwikkeling nog niet is geëindigd. Naar schatting zal in 1969 de gezondheidszorg ca. 5 à 6% uitmaken van het bruto nationaal produkt. De ziekenfondsen, waarbij ca. 70% van onze bevolking is aangesloten, zullen een groter aandeel hebben in de totale kosten van de gezondheidszorg dan bijvoorbeeld in 1963. De omvang van deze verandering wordt sterk beïnvloed door de schatting van de kosten van de gezondheidszorg. *In ieder geval stijgen de kosten van de ziekenfondsen sneller dan die van de gezondheidszorg in zijn geheel.*

Relateert men de kosten van de ziekenfondsen aan het aantal verzekerden, dan resteren als componenten in de kostenstijging:

1. uitbreiding van het aantal verstrekkingen;
2. gestegen verbruik per verstrekking per verzekerde;
3. prijsstijging;
4. stijging in de beheerskosten.

De belangrijkste component blijkt de derde te zijn: prijsstijgingen t.a.v. de verstrekkingen. Beziet men het verloop

van deze prijsstijgingen in de loop van de laatste 10 jaar, dan blijkt dat reeds sinds 1962 of 1963 deze prijsstijgingen een niveau hebben bereikt, vergelijkbaar met het voor dit jaar verwachte.

Probeer men het prijsstijgingspercentage „toe te rekenen” aan de verschillende onderdelen van het ziekenfondspakket, dan blijken gedurende de laatste tien jaar het de prijsstijgingen bij huisartsen, specialisten, ziekenhuisverpleging en genees- en verbandmiddelen te zijn, die steeds 80-90% van het totaal uitmaken. Ondanks de gebreken die aan de berekening kleven, lijkt het niet onredelijk te stellen dat een groot deel van de prijsstijgingen wordt bewerkstelligd door loon- en salarisstijgingen (ziekenhuis-

verpleging) en stijgende vergoedingen van huisartsen en specialisten.

De gezondheidszorg in Nederland gaat inderdaad meer kosten. Het is gebleken dat in ieder geval de ziekenfondsen duurder zijn geworden. Het lijkt er echter op, dat we aan de „zeer verontrustende hoge cijfers in de medische sector” waarover de minister van Economische Zaken gesproken heeft (Tweede Kamer, 26 februari jl.) al een aantal jaren gewend zouden moeten zijn, óf dat deze cijfers al jaren verontrustend zijn.

Dr. J. B. Opschoor

Appendix I

Schatting van de kosten van de gezondheidszorg als percentage van het bruto nationaal produkt.

1. Op basis van de in tabel I gegeven cijfers is een raming van de kosten van de gezondheidszorg zeer moeilijke maken. Enkele naieve schattingen worden hier gewaagd:

a. Door lineaire extrapolatie van de kosten van de gezondheidszorg als % van het BNP, m.b.v. de gegeven percentages in 1953 en 1963, komt men voor 1969 op ca. 5,2%;

b. Eenzelfde procedure m.b.v. de percentages in 1958 en 1963 levert voor 1969 ca. 5,1% op;

c. Rekening houdend met het feit dat de gemiddelde jaarlijkse stijging in het percentage in de periode 1953-1958 groter was dan in de periode 1958-1963, en eenzelfde ontwikkeling veronderstellend voor de periode na 1963, komen we op ca. 4,9%.

2. We kunnen veronderstellen dat de kosten van de gezondheidszorg als percentage van het BNP samenhangen met het BNP per hoofd van de bevolking. Een dergelijke veronderstelling werd door B. Abel-Smith gehanteerd om in een crosssectie over 14 landen de kosten van de gezondheidszorg te analyseren (B. Abel - Smith: *An International Study of Health Expenditure*, W.H.O., Genève 1967):

a. lineaire extrapolatie m.b.v. de gegevens betreffende 1953 en 1963 brengt ons op ca. 6,2% van het BNP;

b. lineaire extrapolatie m.b.v. de gegevens betreffende 1958 en 1963 levert een percentage van ca. 5,8% op;

c. rekening houden met een afnemende groei in het percentage, naarmate het BNP per hoofd stijgt, door bijv. een kwadratisch verband tussen het percentage enerzijds en het BNP per hoofd anderzijds te veronderstellen, levert ons voor 1969 ca. 5,6% op.

3. We kunnen proberen aansluiting te vinden bij de gegevens uit de Nationale Rekeningen. De afzet van de zgn. „group 822”,

waarin de afzet wordt vermeld van ziekenhuizen enz., vermeerderd met de consumptie van genees- en verbandmiddelen, maakte in 1958 en in 1963 ca. 76% uit van de kosten van de gezondheidszorg. Van beide reeksen zijn cijfers bekend tot en met respectievelijk 1965 en 1967. Een (wederom enigszins grove) extrapolatie van beide reeksen naar 1969 en vermenigvuldiging

met $\frac{100}{76}$, levert een schatting op, die eveneens neerkomt op ca.

5% van het BNP.

Appendix II

Berekening van de aandelen van de verschillende onderdelen van de ziekenfondsverstrekkingen in het prijsstijgingspercentage.

De door de Minister van Economische Zaken gegeven aandelen van de diverse onderdelen in de prijsstijging werd verkregen door per onderdeel het door de ziekenfondsen in het Premieadvies 1969 gegeven percentage prijsstijging t.o.v. 1968 te vermenigvuldigen met een gewicht. Dit gewicht bestond uit de hoeveelheid van het betreffende onderdeel in 1964, tegen de prijs in 1968, gedeeld door het totaal van de hoeveelheden in 1964, alle gewaardeerd tegen prijzen in 1968.

Eenzelfde verdeling over onderdelen van het prijsstijgingspercentage kan voor de hier steeds beschouwde periode, 1960-1969 worden gevonden door elk jaar de prijsstijgingspercentages te vermenigvuldigen met een wegingsfactor die (afgezien uiteraard van de prijzen waartegen gewogen wordt) op dezelfde wijze is geconstrueerd als de bovenvermelde. Daarnaast is het, om gemakkelijker te kunnen vergelijken, wellicht interessant de gevonden aandelen in het totale prijsstijgingspercentage te berekenen per procent prijsstijging. De resultaten van beide berekeningen zijn gegeven in onderstaande tabel.

Berekende prijsstijgingen ziekenfondsverstrekkingen

	Aandeel in totale prijsstijging										Aandeel per 1% totale prijsstijging									
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968 a)	1969 b)	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968 a)	1969 b)
Huisartsenhulp	0,90	1,31	0,99	0,90	1,54	1,12	1,55	2,76	1,69	1,7	0,16	0,25	0,12	0,09	0,13	0,12	0,12	0,19	0,18	0,17
Genees- en Verbandmiddelen	0,43	0,62	0,69	1,15	0,97	0,53	0,58	0,56	0,37	0,8	0,08	0,12	0,09	0,12	0,08	0,06	0,05	0,04	0,04	0,08
Specialistische hulp	0,62	0,35	0,98	0,88	1,23	0,94	1,40	0,88	1,20	0,7	0,11	0,07	0,12	0,09	0,10	0,10	0,11	0,06	0,13	0,07
Tandheelkundige hulp	0,27	0,44	0,23	0,52	0,99	0,69	1,09	0,62	0,60	0,4	0,05	0,08	0,03	0,05	0,08	0,07	0,09	0,04	0,06	0,04
Verloskundige hulp	0,09	0,13	0,17	0,07	0,18	0,15	0,14	0,15	0,18	0,2	0,02	0,02	0,02	0,07	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02
Ziekenhuisverpleging	2,99	2,26	4,61	5,56	6,65	5,15	7,36	8,82	5,14	5,5	0,53	0,43	0,58	0,58	0,54	0,55	0,58	0,62	0,54	0,55
Uitwendige geneeswijze	0,23	0	0,10	0,13	0,25	0,12	0,16	0,12	0,13	0,1	0,04	0	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Kunstmiddelen	0	0	0	0	0	0	0,03	0,03	0,02	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,02
Ziekenvervoer	0,07	0,03	0,04	0,07	0,16	0,19	0,10	0,08	0,07	0,2	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02
Verpleeginrichtingen	—	—	—	0,09	0,10	0,30	0,10	0,04	0,01	—	—	—	—	0,01	0,01	0,03	0,01	0	0	—
Sanatoriumverpleging	0,08	0,08	0,15	0,20	0,21	0,18	0,20	0,18	0,09	0	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0
Kraamverzorging	0	0	0	0	0	0	0	0,09	0,04	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0,01	0	0,02
Overige verstrekkingen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	—	0	0	0	0	0	0	0	0	0	—
Totaal	5,68	5,22	7,96	9,57	12,28	9,37	12,71	14,33	9,54	10,0										
Prijsstijging volgens Ziekenfondsraad	5,9	5,5	8,1	9,5	12,2	9,3	12,3	13,6	9,3	10,0										

a) Gebaseerd op geschatte prijsstijging volgens Ziekenfondsraad.

b) Berekening Minister De Block in Tweede Kamer. Zie aanhangsel Tweede Kamer 1968-1969, blz. 1287.

Werkgelegenheid in de textielindustrie

Een internationale vergelijking

Het aantal werknemers in de Nederlandse textielindustrie is sinds het begin van de jaren zestig aan het verminderen. De jongste textielrecessie bracht in 1967 de werkgelegenheid met niet minder dan 9% omlaag.

Grafiek 1 geeft deze beweging duidelijk aan. De doorlopende lijn geeft de procentuele mutatie aan in de werkgelegenheid ten opzichte van die in het voorafgaande jaar. Ter vergelijking (stippellijn) is het beloop van de gehele industriële werkgelegenheid weergegeven. De lijnen van deze grafiek zijn karakteristiek voor de werkgelegenheidsontwikkeling in de textielindustrie van vrijwel alle Westeuropese landen: gedurende vele jaren een teruggang.

Een correlatie met de ontwikkeling van de gehele industriële werkgelegenheid is onmiskenbaar. De beide lijnen lopen vrij parallel... doch met een grote tussenruimte. Dit weerspiegelt de absoluut en relatief snel verminderende werkgelegenheid in de Westeuropese textielindustrie.

Karakteristiek voor *alle* textiellanden — jonge of oude — zijn deze lijnen evenwel niet. In feite vertoont de groei van het aantal textielarbeiders per land verrassende verschillen. Dit blijkt uit een onderzoek naar de werkgelegenheids-groei in een 35-tal landen.

De jaarlijkse procentuele verandering van de werkgelegenheid in de gehele industrie en in de textielindustrie werden daarvoor per land in grafieken vastgelegd. Daarna werden de grafieken geselecteerd op grond van de verschillende karakteristieken die de groeilijnen vertonen. De selectie vond plaats zonder dat de bijbehorende landnamen erbij betrokken waren; een anonieme selectie derhalve. Zij leidde tot zes groepen landen; elke groep vertoonde een min of meer eigen karakteristiek. De grootste groep betrof, zoals reeds gezegd, de Westeuropese landen. In deze groep is gedurende vele jaren een daling van de textielwerkgelegenheid opgetreden. Het gaat om de volgende landen of landengroepen: de EEG-landen, de EFTA-landen (behalve Portugal) en Spanje.

We kunnen vaststellen dat, met uitzondering van Portugal, de werkgelegenheid in de Westeuropese textielindustrie sinds het begin van de jaren zestig een constante daling vertoont. Deze weinig benijdenswaardige positie is uniek in de wereldtextielindustrie, want er zijn in de andere continenten en in Oost-Europa veel landen waar de werkgelegenheids-groei sterk afwijkt van vorengeschetst beeld.

LANDEN MET DALING VAN RECENTE AARD

Er is een viertal landen waar de werkgelegenheidsdaling pas

in de tweede helft van de jaren zestig heeft ingezet: Australië, India, Israël en Japan. De belangrijkste, qua grootte, zijn India (grafiek 2) en Japan (grafiek 3). Opvallend is de ontwikkeling in Japan, waar een stijging van de totale industriële werkgelegenheid de laatste jaren gepaard is gegaan met een daling van de werkgelegenheid in de textiel.

De ontwikkeling in Israël wordt gekenmerkt door een snel afnemende groei, recentelijk overgaande in een daling. 1968 zal vermoedelijk weer een stijging te zien geven. Het verband met de totale industriële werkgelegenheid is hier frappant. Voor India — waar de werkgelegenheidsontwikkeling bepaald teleurstellend is — is dit verband eveneens duidelijk zichtbaar. De textielindustrie heeft hier bovendien een relatief groot aandeel in de industriële werkgelegenheid.

AMERIKA EN OOST-EUROPA

De derde groep landen, die we kunnen onderscheiden, heeft een relatief gunstige ontwikkeling inzake de textielwerkgelegenheid ondergaan. We vinden in deze groep de twee grootste industriële naties, Rusland en de Verenigde Staten. Voorts een drietal Oosteuropese landen, t.w. Hongarije, Polen, Tsjechoslowakije. De Russische en de Hongaarse textielwerkgelegenheid weerspiegelt een constante groei. Tsjechoslowakije en Polen vertonen een minder evenwichtige ontwikkeling en komen enkele malen beneden de nullijn.

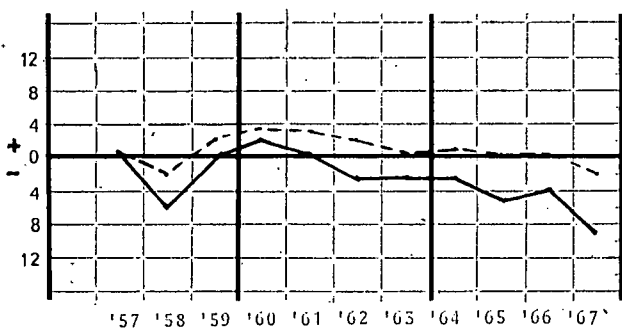
Dit geldt ook voor 's werelds grootste textielindustrie, nl. die in de Verenigde Staten (grafiek 4). Vermoedelijk mede als gevolg van de grote militaire orders is de textiel-groeilijn sinds 1964 dicht de groeilijn van de gehele industriële werkgelegenheid genaderd. Het geringe groeiverschil — en ook de feitelijke groei — onderscheidt zich duidelijk van de minder gunstige ontwikkeling in de EEG- en de EFTA-landen.

Van de Oosteuropese landen in deze groep kan gezegd worden, dat het niet de textielindustrie is die qua werkgelegenheids-groei vooropgaat.

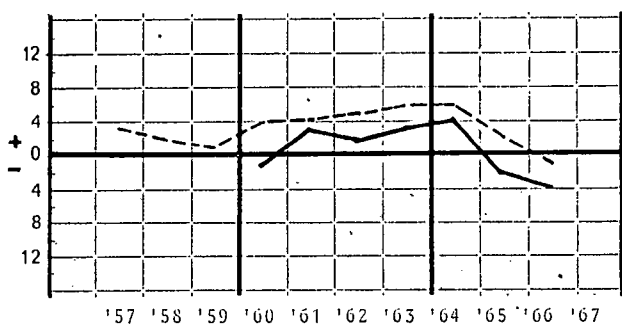
BELANGRIJKE GROEI

In de vierde groep landen vinden we, evenals in de twee voorgaande, landen met een zeer uiteenlopend welvaarts-niveau. Gemeenschappelijk kenmerk: een snelle groei van de textielwerkgelegenheid in de tweede helft van de jaren zestig. Het zijn: Bulgarije, Canada, Joegoslavië, Nieuw-

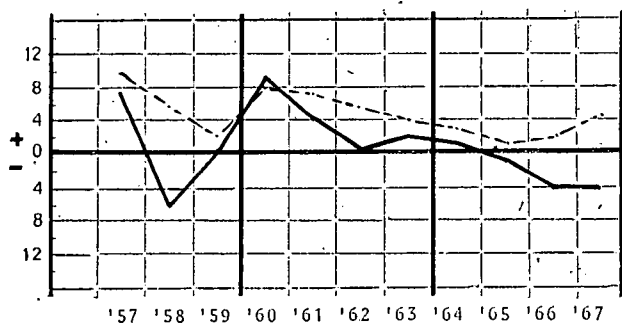
1 — Nederland

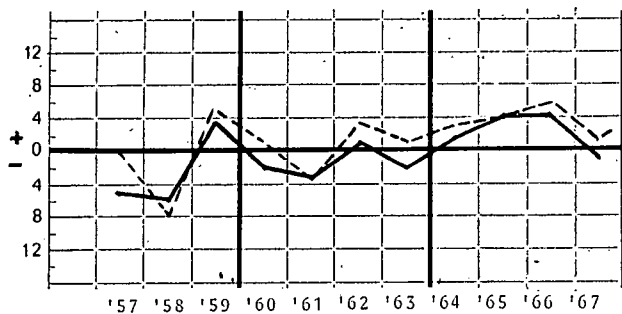
2 — India

3 — Japan

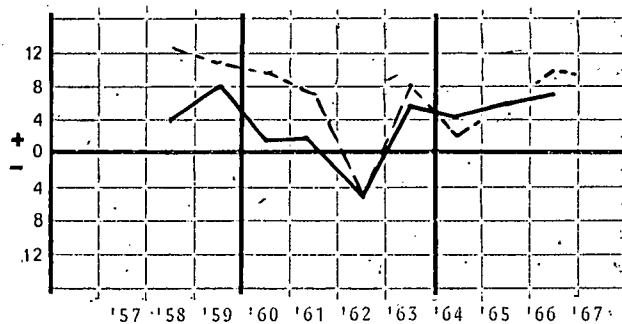

4 — Verenigde Staten

Veranderingen in de werkgelegenheidsgroei in zeven landen (procentuele mutaties t.o.v. voorafgaand jaar; stippellijn = gehele industrie; doorlopende lijn = textielindustrie).

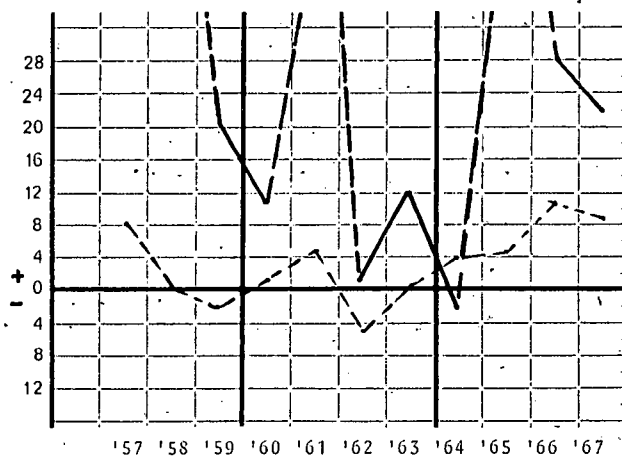
5 — Pakistan

6 — Hong Kong

7 — Uganda

Zeeland en Pakistan (grafiek 5).

Merkwaardige overeenkomst vertonen de groeilijnen van de laatste twee landen, waarbij het voorts nog opvalt dat in Nieuw-Zeeland de textielwerkgelegenheid relatief het snelst groeit. Joegoslavië laat — na een aanvankelijke aanzienlijke groei — een teruggang zien. Joegoslavië is het enige van de onderzochte Oosteuropese landen, waar de textielwerkgelegenheid sneller groeit dan de gehele industriële werkgelegenheid.

Een recente, aanzienlijke groei van de werkgelegenheid in de textielindustrie kan voor Hong Kong, Porto-Rico, Turkije en Zuid-Afrika worden vastgesteld. Vrijwel constant is de groei in Hong Kong (grafiek 6), nauw aansluitend bij de gehele industrie (waar de textielindustrie de grootste

tak van is). In Porto-Rico dateert de groei van 1963; een correlatie met de ontwikkeling van de Amerikaanse textielwerkgelegenheid is evident. Onregelmatigheid is het kenmerk van de lijn in Turkije; de recente groei is stabiel en op hoog niveau. Voor zover de beschikbare gegevens dit toelaten, kan ook van Zuid-Afrika gezegd worden dat de textielwerkgelegenheid hier relatief snel groeit en dat dalingen zich sedert 10 jaar niet hebben voorgedaan.

EXPLOSIEVE GROEI

Blijft over een viertal landen waar de ontwikkeling bepaald explosief is: Zuid-Korea en drie Afrikaanse landen, Kenya, Ghana en Uganda. Met name de Afrikaanse landen staan

Economisch-statistische berichten

Een volk dat exporteert, bouwt aan zijn toekomst. Deze stelling kunnen we in vele toonaarden horen verkondigen. Door Ministers van Economische Zaken, door Bank-presidenten en directeuren, door werkgevers en hun organisaties, enz. Altijd met de dreiging van een ongunstige handelsbalans als boeman op de achtergrond. Vele organisaties rekenen de bevordering van die export tot hun exclusieve taak en leggen daarvan bij voortdurend warm getuigenis af, in vaak lyrische bewoordingen.

Niet lyrisch, wel overzichtelijk en efficiënt is de informatie die het CBS verstrekt over de exportprestaties. Het deed dat onlangs weer in zijn *Statistisch Bulletin* (nr. 83 van 28 augustus). Daarin registreerde het de bijdrage die elk van de drie groepen kleine, middelgrote en grote industriële ondernemingen tot die export levert. Een voor de hand liggende waarheid krijgt nog eens exact gestalte: het zijn de grote ondernemingen die zowel relatief als

absoluut het leeuwedeel van de export voor hun rekening nemen. De aan het genoemde *Bulletin* ontleende, hieronder gereproduceerde tabel, laat dit nog eens duidelijk zien.

Exporteren de kleine industriële ondernemingen in totaal slechts 13% van hun omzet en de middelgrote 24%, de grote ondernemingen voeren liefst 40% van hun productie uit naar het buitenland. Relateren we de export van elk der grootteklassen aan de *totale* export dan zijn de percentages nog sprekender: de grote ondernemingen zorgen voor liefst 71% van de industriële export; voor de kleine en middelgrote bedrijven zijn deze percentages 5 resp. 24%.

Een absoluut cijfer tot slot: slechts 295 ondernemingen exporteerden in 1968 voor ruim f. 20,5 mrd., d.i. ongeveer gelijk aan éénkwart van ons nationaal inkomen in dat jaar. Waaruit maar weer eens blijkt hoezeer een klein land drijft op de prestaties van een beperkt aantal grote bedrijven

Aantal ondernemingen, aantal werkzame personen, totale omzet en export in de industrie a), onderscheiden naar kleine, middelgrote en grote ondernemingen, 1968

	Aantal ondernemingen, ultimo december 1968	Aantal werkzame personen, ultimo december 1968 (× 1.000)	Omzet jaar 1968			Per grootteklasse in % van het totaal			
			Totaal (in f. mln.)	Waarvan export		Aantal ondernemingen	Aantal werkzame personen	Omzet	
				Waarde (in f. mln.)	In % van totale omzet			Totaal	Waarvan export
Kleine ondernemingen (10-49 personen)	6.861	152,0	7.580	968	13	68	14	12	5
Middelgrote ondernemingen (50-499 personen)	2.982	380,7	20.972	4.939	24	29	35	32	24
Grote ondernemingen (500 en meer personen)	295	567,2	36.591	14.654	40	3	51	56	71
Totaal a)	10.138	1.099,9	65.143	20.562	31	100	100	100	100

a) Industriële ondernemingen met 10 of meer personen; exclusief de bouwrijverheid en de zuivelindustrie

nog aan het begin van de uitbreiding van hun textielindustrie. Een nieuwe vestiging van een textielbedrijf in deze landen laat meestal een gevoelige procentuele stijging van de werkgelegenheid zien.

De grafieken voor deze landen hebben dan ook een eigen karakteristiek. Dat ook deze landen de conjunctuurgevoeligheid van de textielindustrie niet kunnen ontlopen, bewijst de zigzaglijn van de textielwerkgelegenheid in Uganda (grafiek 7). Zuid-Korea, waarover maar beperkte gegevens beschikbaar zijn, is een verhaal apart. Hier vinden we een sterk op de export gerichte, betrekkelijk moderne industrie. In 1965 en 1966 steeg de textielwerkgelegenheid belangrijk sneller dan die in de gehele industrie.

INTERNATIONALE ARBEIDSVERDELING

Het is een bekend standpunt dat de internationale arbeidsverdeling gewijzigd dient te worden en wel in die zin, dat de industrielanden zich moeten specialiseren op kapitaalintensieve en hoogwaardige producten, en de minder ontwikkelde landen zich meer moeten gaan toeleggen op de vervaardiging van arbeidsintensieve producten en producten waarvoor nog relatief weinig know how nodig is.

Als een van de arbeidsintensieve industrieën wordt genoemd de textielindustrie en/of de kledingindustrie. We beperken ons hier tot de textielindustrie.

Vorenbedoelde toeneming van de industrialisatie van de minder ontwikkelde landen is gunstig voor de binnenlandse marktvoorziening en voor de betalingsbalans, want de invoer — in dit geval van textielproducten — neemt af. Vaak sluit de eigen textielproductie dan nog aan bij de grondstoffenproductie (katoen, wol, jute) van het land in kwestie. Uitvoer van textielproducten in het kader van regionale textielmarkten behoort tot de mogelijkheden.

Vanuit een louter technisch oogpunt beschouwd, kan men de textielindustrie, in tegenstelling tot bijv. de kledingindustrie, niet meer tot de arbeidsintensieve bedrijfstakken rekenen. De mechanisatie, de automatisering en de elektronische procesbeheersing hebben na de tweede wereldoorlog de textielindustrie een geheel ander aanzien gegeven. Dit geldt zowel voor de garencfabricage, de doekproductie als de eindafwerking (finishing). Een spinzal of weverijafdeling waar slechts enkele arbeiders hun — meest controlerende — werk doen, een bleekinstallatie waarbij een of twee man op de wijzers zitten te turen, dat zijn de beelden van de moderne textielindustrie.

Toch kunnen zich naast deze moderne industrie ook nog de ouderwetse produktiemethoden handhaven. In de praktijk zien we nog handgetouwen naast weefautomaten (India), spinnewielen of spintollen naast complete spinzalen (Afrika). Met de primitieve produktiemethoden wordt doek voor eigen verbruik of voor de lokale markt gefabriceerd. In de ontwikkelingslanden vinden we ook nog fabrieken die de garens aan de gezinnen leveren, die dan in huisarbeid — op min of meer primitieve getouwen — het doek weven. Zelfs het Italiaanse Prato heeft nog een aanzienlijke huisarbeid in de woldoekvervaardiging.

Met een betrekkelijk primitieve techniek kan men echter geen hoogwaardig weefsel vervaardigen. Hoogwaardig in de zin van: krimpvrij, lichtecht, wasecht, kreukvrij enz. Er is een zekere correlatie tussen technisch niveau en de eisen die aan het produkt kunnen worden gesteld. Met een zeer geavanceerde textieltechniek verschaft men daarentegen maar weinig werkgelegenheid; het is bovendien een vrij kostbare zaak. In elk land zal men daarom een keuze moeten maken uit de verschillende textielproduktiemethoden. Die keuze zal bepaald worden door de noodzaak die er is om werkgelegenheid te scheppen, door de investeringsgelden waarover men kan beschikken, en door het vakmanschap en het management die aanwezig zijn.

CONCLUSIES

Welke conclusie zouden we nu uit de weergegeven werkgelegenheidsgrafieken kunnen trekken, speciaal met betrekking tot de wijzigingen in de internationale arbeidsverdeling terzake van de textielproduktie?

Afrika. Hoewel we slechts van een drietal Afrikaanse landen de groei van de textielwerkgelegenheid konden weergeven, kunnen we er toch wel uit opmaken dat de textielindustrie in dit werelddeel zeer snel groeit. Ook berichten uit andere Afrikaanse landen wijzen in deze richting; er worden — vaak met Westers kapitaal en kennis — vele nieuwe bedrijven gesticht. Katoenspinnerijen, weverijen en hier en daar ook finishing-bedrijven. Het gevolg hiervan is een substitutie van invoer door de eigen produktie. Dit behoeft niet steeds te betekenen dat de invoer daalt; de invoergroei kan erdoor afgeremd worden.

Oost-Europa. De onderzochte Oosteuropese landen vertonen een gunstige groei van de textielwerkgelegenheid, uiteraard verband houdende met de gehele economische groei in de Oosteuropese landen. Niet zelden echter worden hun produktie-overschotten afgezet in het Westen tegen lage, door overheidsinstellingen vastgestelde, prijzen. Of door deze gang van zaken ook een bijdrage geleverd wordt aan de zo gewenste wijziging van de internationale arbeidsverdeling mag worden betwijfeld.

China, Hong Kong, Zuid-Korea, Formosa. Diezelfde twijfel willen we uitspreken t.a.v. de textielprodukten, die uit deze

vier landen komen. China levert via Hong Kong ruwdoek aan het Westen. Vooral de Nederlandse finishing-industrie is een belangrijke afneemster. Kenmerk van dit doek is de zeer lage prijs. Hier bedrukt, gaat het o.a. naar Afrika, waar het overigens nog zeer gevraagd is en waar het concurreren moet met o.a. het Japanse doek. Een vraag is welke invloed er van deze concurrentie uitgaat op de groeimogelijkheden van de eigen Afrikaanse industrie.

De textielindustrieën in Hong Kong, Zuid-Korea en Formosa, om de nu (nog!) belangrijkste te noemen, betalen hun arbeiders zeer lage lonen. Extreem laag zijn bijv. de lonen die de Zuidkoreaanse meisjes in de textielbedrijven verdienen, ca. \$ 5 voor een arbeidsweek van zes dagen van 9 à 10 uur werken. Waarnemers hebben vastgesteld dat deze meisjes zeer hard werken. De arbeidskosten in de Zuidkoreaanse textielindustrie moeten daarom wel zeer laag zijn.

De grondslag voor een internationale herverdeling van de produktie wordt gevormd door de comparatieve kostenverschillen. Dit betekent, dat een land met een betrekkelijk laag produktiviteitsniveau toch met bepaalde produkten op de internationale markt kan komen, omdat het een relatief hoog produktiviteitsniveau met deze produkten heeft bereikt. Deze theorie mag echter niet zonder meer gehanteerd worden. Indien niet rekening wordt gehouden met de inkomensverdeling in het betreffende land, komt men tot onjuiste conclusies t.a.v. de aard van de concurrentie die vanuit dat land ondervonden wordt. Dit geldt bijv. t.a.v. de concurrentie vanuit Hong Kong. De industrieën in de Kroonkolonie, waaronder de textielindustrie, hebben een met het Westen vergelijkbaar produktiviteitsniveau. De inkomensverdeling wijkt echter aanzienlijk af van die in de westerse landen, getuige de zeer lage lonen die aan de arbeiders worden betaald. Het in de internationale handel tegen elkaar uitspelen van produktiegebieden met een sterk afwijkende inkomensverdeling leidt tot kapitaalvernietiging in die gebieden waar sprake is van een gunstige inkomensverdeling.

Nogmaals, de verschillende ontwikkelingslijnen overziende, kan men de conclusie trekken, dat in bijna alle Westeuropese landen alsmede in India en Japan de werkgelegenheid in de textielindustrie niet onbelangrijk is gedaald. Voorts dat de toename van de werkgelegenheid zich beslist niet beperkt tot de ontwikkelingslanden, doch zeer manifest is in de communistische landen en dat de werkgelegenheid in de textielindustrie vermoedelijk het snelst groeit in Afrika, hetgeen tot een belangrijke substitutie van de invoer leidt. Een bedreiging voor de min of meer evenwichtige ontwikkeling — in oude en nieuwe textielindustrieën! — vormt de concurrentie vanuit textiellanden met een sterk afwijkende inkomensverdeling en vanuit landen die hun produktie-overschotten tegen door de staat vastgestelde prijzen op de internationale markt aanbieden.

J. Müller

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

De omvang van de beroepsbevolking van Rijnmond in 1990

In het zogeheten Rapport-Van Tilburg¹ wordt een tweetal beleidsalternatieven gepresenteerd, alternatieven die betrekking hebben op het na te streven aantal arbeidsplaatsen in het Rijnmondgebied in 1990. Het ene alternatief, het zgn. *expansie-alternatief*, komt tot een berekening van 669.000 arbeidsplaatsen. Het andere, het zgn. *consolidatie-alternatief*, tot 528.500 arbeidsplaatsen. Daartegenover stelt het rapport een aantal van 506.000 beroepsbeoefenaren, dat *bij een ontwikkeling volgens de huidige tendensen* in 1990 ten hoogste aanwezig zou zijn (blz. 8).

De vraag die wij hier stellen luidt nu: is deze extrapolatie van 506.000 personen juist te achten? Een antwoord hierop kan wellicht wat meer uitsluitsel geven over de vraag in hoeverre de door Van Tilburg c.s. gepresenteerde beleidsalternatieven „haalbaar” zijn.

Het Rapport-Van Tilburg berekent de grootte van de beroepsbevolking, uitgaande van een globaal groeipercentage van 0,8% per jaar. Wij willen echter een andere benadering volgen, namelijk door de afzonderlijke mutaties te schatten die de beroepsbevolking in de periode 1966-1990 zal ondergaan. Die mutaties zijn:

1. de intreding in het bedrijfsleven van nieuwe jaargangen beroepsbeoefenaren;
2. de uittreding uit het bedrijfsleven wegens gezondheids- of ouderdomsbezwaren van oude, nu reeds aanwezige jaargangen;
3. de verandering door migratiesaldi.

Deze benadering levert t.a.v. de vrouwelijke beroepsbevolking meer problemen op dan voor de mannen, wegens de meestal vrij snelle uittreding t.g.v. het opnemen van een gezinstak. Wij zullen de aangegeven weg volgen voor het mannenbestand, en daarna de ontwikkeling van het vrouwenbestand schatten.

In 1966 bedroeg de *werkgelegenheid*² in het Rijnmondgebied 437.700 arbeidsplaatsen, waarvan er 88.900 (20,4%) werden bezet door vrouwen³; de *beroepsbevolking* bestond (volgens Freeman, Fox, Wilbur Smith and ass., zie Rapport-Van Tilburg) uit 417.700 personen. Aan te nemen valt dat onder vrouwen het forensisme gering is en tot een verwaarloosbaar saldo leidt, zodat deze 88.900 vrouwelijke arbeidsplaatsen ook aangemerkt kunnen worden als het vrouwelijk deel van de beroepsbevolking 1966. Deze bestond dan daarnaast uit $417.700 - 88.900 = 328.800$ mannen. Het Gewestelijk Arbeidsbureau schat (blijkens *Rijnmond in cijfers*, tabel 3,6) de mannelijke beroepsbevolking 1966 op 313.200, maar heeft daarmee vermoedelijk alleen de *afhankelijke* beroepsbevolking op het oog⁴. In elk geval volgen wij voor deze berekening het hoogste getal, in casu de door Freeman c.s. opgegeven totale beroepsbevolking van 417.700, waaronder 20,4% van 437.700 toevalt aan vrouwen.

INTREDING NIEUWE JAARGANGEN

Op de arbeidsmarkt van 1990 zullen verschenen zijn de jaargangen jonge beroepsbeoefenaren die nu nog op school zitten, op straat spelen of nog niet geboren zijn. Over de gemiddelde leeftijd waarop zo'n jaargang in de beroepsbevolking opgenomen wordt, is weinig bekend; daar die jaargangen thans onderling weinig in grootte verschillen, ligt hierin echter geen bron van ernstige misrekening. Belangrijker is de vraag, hoeveel die gemiddelde leeftijd in de periode tot 1990 zal toenemen, bijv. door de toenemende behoefte aan onderwijs. Bedraagt die toeneming bijv. één jaar, dan zullen in de periode 1966-1990 niet 24, maar 23 jaargangen aan de beroepsbevolking worden toegevoegd; is de toeneming gelijk aan 2 jaar, dan komen slechts 22 jaargangen aan bod, enz. Om niet te laag te schatten, nemen wij een opschuiving van de gemiddelde entree-leeftijd aan met één jaar, en stellen dus het accres op 23 jaargangen, in casu van 1950 tot en met 1972. In 1950 werden in het Rijnmondgebied geboren 19,8 kinderen per 1.000 inwoners, op 893.308 totaal,

			derhalve rond 17.700
in 1955:	$18,5 \times 951.166 : 1.000 =$	„ „	17.600
in 1960:	$18,3 \times 1.005.912 : 1.000 =$	„ „	18.400
in 1965:	$17,7 \times 1.050.612 : 1.000 =$	„ „	18.600
in 1972 naar schatting		„ „	19.000
		(gegevens uit SOAR IV, tabellen 25 en 26)	
Gemiddeld zal het accres 1966-1990 belopen 18.400 kinderen per jaargang.			

Jaarlijks migreren per saldo rond 1.000 gezinshoofden uit Rijnmond, met 2,0 kinderen per gezin (vergelijk SOAR III, tabellen 53 en 54), zodat per jaar rond 16.400 kinderen hier opgroeien, waaronder rond 8.200 jongens. Daarbij nemen wij aan dat in het algemeen de kinderen die met het gezin van een migrerend gezinshoofd wegtrekken, nog niet zelf deel uitmaken van de beroepsbevolking. De sterfte in deze jaargangen van jongelui kan bij de gegeven berekeningsonnauwkeurigheid verwaarloosd worden, zodat voor

¹ *Verkenning van de toekomstige werkgelegenheid in het Rotterdamse haven- en industriegebied*. Rapport uitgebracht door de commissie ad hoc aan de commissie van advies voor het havenbedrijf (van de Rotterdamse gemeenteraad), 15 januari 1969.

² Meer exact: de werkbevolking = het aantal bezette arbeidsplaatsen.

³ *Rapport Stichting Onderzoek Arbeidssituatie Rijnmond* (verder af te korten als SOAR), deel III, tabel 25 (1969).

⁴ Een andere oplossing voor het verschil met de opgave van het GAB zou kunnen liggen in forensisme van vrouwen, met een saldo werkend buiten Rijnmond, van ca. 15.600. Daar het mannessaldo slechts rond 9.000 bedraagt (SOAR III, blz. 119) is deze oplossing te onwaarschijnlijk.

de periode 1966-1990 de toevoer in de mannelijke beroepsbevolking gesteld kan worden op 23 jaargangen van 8.200 jonge mannen = 188.600.

UITTREDING OUDE JAARGANGEN

Uit de beroepsbevolking 1990 zullen die mannen verdwenen zijn die de leeftijd van 65 jaar bereiken, of voordien om gezondheids- of ouderdomsredenen niet meer deelnamen aan het bedrijfsleven. Wanneer de jaargangen van ouderen (in casu de 24 jaargangen van 1902 tot en met 1925) het bedrijfsleven gemiddeld verlaten is al even weinig bekend als de entree-leeftijd. Er is een tendens tot vervroeging, o.a. door betere sociale zorg zoals pensioenering en invaliditeitsverzekering. Daar het overlijden gemiddeld ruimschoots na 65 jaar valt, is er van verdere verlenging van de levensduur betrekkelijk weinig effect meer te verwachten in de zin van vertraging van het einde der beroepsactiviteit.

Teneinde voor 1990 tot een maximale grootte van de beroepsbevolking te komen, wordt de uittreding uit het bedrijfsleven zo laag mogelijk geschat, dus zonder vervroeging van de exit-datum in rekening te brengen. De 24 jaargangen van 1902 tot en met 1925 omvatten in 1966 26,1% van de totale bevolking; de 15-65 jarigen omvatten 63,3% van het totaal van 1966 voor Rijnmond (SOAR IV, tabel 27a). Aannemelijk is dat het aandeel van de mannen van 41-65 jaar uit het totaal aantal mannen van 15-65 jaar iets lager is dan voor de gehele (mannelijke + vrouwelijke) bevolking, en dat de verhoudingen onder de mannen die deelnemen (of deelnamen) aan de beroepsbevolking niet wezenlijk afwijken van die onder de totale mannelijke bevolking. De verhouding $26,1/63,3 = 41,2\%$ naar beneden afrondend, komen wij dus op een minimaal vertrek uit de beroepsbevolking 1966 van $0,40 \times 328.800 = 131.500$ mannen in de periode van 1966 tot 1990.

MIGRATIESALDO

De migratiesaldi tenderen gedurende de laatste jaren naar een vertreksaldo van 1.000 mannelijke gezinshoofden per jaar (SOAR III, tabel 53). Als deze migrerende gezinshoofden gelijkelijk over alle jaargangen van volwassenen verdeeld zijn (waarschijnlijker is dat zij zich concentreren onder de 40 jaar, plus een aantal boven 65) dan is ongeveer 60% van hen reeds begrepen in de berekening van het vertrek om ouderdoms- of gezondheidsredenen, nl. de groep van de meer dan 41-jarige emigranten. Het nog niet getelde emigratieverlies is dus minimaal te stellen op $24 \times 0,40 \times 1.000 =$ rond 10.000. Per saldo ontwikkelt zich de mannelijke beroepsbevolking volgens deze berekening van 1966-1990 dus als volgt:

Bestand 1966	328.800	
Toevoer 1966-1990....	+ 188.600	
	<u>517.400</u>	
Afvloeiing 1966-1990		
wegens uittreding ..	- 131.500	
wegens migratie	- 10.000	
Bestand 1990	<u>375.900</u>	mannen maximaal

VROUWENARBEID

De omvang van het door vrouwen bezette gedeelte der arbeidsplaatsen zal niet gemakkelijk stijgen over de komende 24 jaar. Bij de huidige ontwikkeling is voor 1990 een aandeel van 20% in de werkbevolking te verwachten

In het zonnetje gezet

Op 27 juni jl. verleende de Rijksuniversiteit van Groningen een ere-doctoraat in de economische wetenschappen aan Prof. P. de Wolff. „Daarmede is een man geëerd die voor de economische wetenschap uiterst belangrijke bijdragen heeft geleverd en nog steeds levert”, aldus een — van harte hier onderstreepte — uitspraak in het onlangs verschenen juli-nummer van Orbis Economicus (Mededelingenblad van de kring van Amsterdamse Economen), dat geheel aan de persoon en het werk van Prof. Dr. P. de Wolff is gewijd.

Volstaan moge worden met de inhoud van dit speciale nummer ¹ te memoreren:

- Prof. Dr. H. Rijken van Olst — Een persoonlijk woord van de promotor tot de ere-promovendus;
- Prof. Dr. J. Tinbergen — De persoon De Wolff;
- Prof. C. A. van den Beld — Spelen met varianten (een voorbeeld uit de macro-economie);
- Prof. Dr. J. S. Cramer en Drs. R. D. Heymans — Meervoudige aankopen;
- Prof. C. J. van Eijk — Conjunctuur-structuur modellen;
- Prof. Dr. A. Heertje — Enkele opmerkingen over de dynamisering van de prijstheorie van het oligopolie;
- Prof. Dr. Tjalling C. Koopmans — Note on a social system composed of hierarchies with overlapping personnel;
- Drs. E. D. J. Kruijtbosch — Provinciale „productiviteits” verschillen;
- Dr. P. E. Venekamp — Van stedelijke jaarrekeningen tot regionale planning;
- Prof. Dr. A. Heertje — Over een model van een promotor.

¹ 86 blz., à f. 3,75 verkrijgbaar bij Drs. Th. A. J. Meys. Seminarium voor Staathuishoudkunde, Nieuwe Doelenstraat 16-18, Amsterdam.

(vergelijk SOAR III, tabel 24), Om de werkbevolking 1990 te benaderen, moet echter de ontwikkeling van het werk-, resp. woonforensisme geschat worden. In de gegeven omstandigheden neemt het aantal mannelijk (interregionale) werkforensen af (SOAR III, tabel 62). Voor 1990 is een schatting van 6% van de werkbevolking aan de hoge kant. Het woonforensisme neemt toe; voor een schatting van de maximale beroepsbevolking is het nodig deze „aftrekpost” laag te schatten: 3% van de mannelijke beroepsbevolking (SOAR III, tabel 68) lijkt verantwoord. Het internationale werkforensisme (de buitenlandse gastarbeiders) is in aantal niet afhankelijk van nationaal-demografische ontwikkelingstendensen. Voor ons doel is het constant geschat op het peil 1966: 7.600.

Wij komen dan op:

375.900 mannelijke beroepsbevolking	
- 11.300 3% woonforensensaldo	
<u>364.600</u> in Rijnmond wonende mannelijke werkbevolking	
+ 7.600 gastarbeiders	
<u>372.200</u> (74% van de werkbevolking)	
+ 100.600 vrouwelijke werkbevolking (20%)	
+ 30.200 werkforensen (6%)	
<u>503.000</u> werkbevolking (100%)	

en tot 375.900 mannelijke beroepsbevolking
+ 100.600 vrouwelijke beroepsbevolking

476.500 totale beroepsbevolking

Daarbij is dan weer de vrouwelijke *werkbevolking*, evenals in de aanvangsberekening, gelijk gesteld aan de vrouwelijke *beroepsbevolking*. Het accres van de mannelijke beroepsbevolking bedraagt $375.900 - 328.800 = 47.100 = 14,3\%$; dat van de vrouwelijke $100.600 - 88.900 = 11.700 = 13,2\%$. Deze resultaten zijn in overeenstemming met de in SOAR III geconstateerde ontwikkelingstendens en geven de indruk dat de omweg, die gevolgd moet worden voor de berekening van de vrouwelijke beroepsbevolking 1990, geen ernstige dwaalweg kan zijn.

De migratie van alleenstaanden is in het voorgaande buiten beschouwing gelaten, zowel wegens de lage saldi als wegens het grote aandeel daarin van vrouwelijke werknemers (SOAR III, tabel 53), die vermoedelijk slechts kort aan het arbeidsproces blijven deelnemen.

CONCLUSIE

De orde van grootte van de beroepsbevolking van Rijnmond in 1990 is dus, uitgaande van de voor 1966 vastgestelde 417.700, te berekenen op ten hoogste 476.500 mannen en vrouwen: een accres van maximaal 58.800. Dat is 29.500 ofwel een derde gedeelte minder dan de in het Rapport-

Van Tilburg geschatte groei met 88.300 tot 506.000 personen.

Daaruit volgt echter, dat al reeds in het *consolidatie-alternatief* van het Rapport-Van Tilburg een expansie besloten ligt die de natuurlijke aanwas van de beroepsbevolking ruimschoots overtreft. Het *consolidatie-alternatief* noopt tot een extra uitbreiding van de werkbevolking met rond 25.000 arbeidskrachten, hetzij door toeneming van het aantal werkforensen (een verdubbeling van de huidige pendel), ofwel door een *positief* migratiesaldo van ruim 1.000 jonge gezinshoofden per jaar in plaats van het *huidige* negatieve saldo van die grootte, ofwel tenslotte door een veel grotere deelneming van gehuwde vrouwen aan het arbeidsproces. Alle drie zouden bepaald niet geringe prestaties zijn, maar als zij gezamenlijk niet slagen, is zelfs het consolidatie-alternatief niet haalbaar.

De gedachte om door middel van het *expansie-alternatief* in het Rapport-Van Tilburg een arbeidsmarkt van 670.000 plaatsen in 1990 tot stand te brengen in een gebied waar een beroepsbevolking van ten hoogste rond 475.000 personen verwacht kan worden, en dus een structureel werknemers tekort van circa 200.000 personen in plaats van 50.000, kan in dit verband beter *explosief* dan *expansief* genoemd worden.

Mr. H. Versloot

Ingezonden stuk

KRUIPENDE WISSELKOERSEN

„Denn eben, wo Begriffe fehlen,
Da stellt eine mathematische Formel zur
rechten Zeit, sich ein“.

(vrij naar Goethe)

Hoewel mijn artikel over kruipende wisselkoersen¹ kennelijk het ongenoegen van de heer A. J. Butter² heeft opgewekt, maakt zijn artikel het tamelijk moeilijk te reageren. Vooral omdat het eigenlijke onderwerp, een min of meer mathematisch model van de vorm waarin een kruipende wisselkoers zou kunnen worden gerealiseerd, verre buiten mijn interessesfeer ligt. Mogelijk heeft het artikel wiskundige merites, zoals ook allerlei patience-spelletjes mathematisch bestudeerd kunnen worden en vanuit dit standpunt interessant kunnen zijn. De vergelijking met een patience-speler dringt zich nogal op.

De theoretische vraagstukken, de basis van het betoog, voor zover ze niet als onbewezen premissen in het mathematisch model zijn geslopen, worden nogal stiefmoederlijk behandeld. De afkeer voor beperkte-oorzaak-en-gevolgredeneringen door de heer Butter onder woorden gebracht (blz. 768) deel ik daarbij volledig, een afkeer die ik hopelijk ook duidelijk, zowel in mijn artikel als bij voorgaande gelegenheden, tot uitdrukking heb gebracht.

Ook het belang van kwantitatieve analyse (van de economische verschijnselen) aan de hand van een dynamisch model zie ik volledig in. Ook al omdat de economische werkelijkheid een dynamisch proces is met vele onderling elkaar beïnvloedende factoren. Aan die werkelijkheid zal ieder dynamisch model moeten worden getoetst; menig mathematisch onberispelijk model zal een lege, zij het fraaie dop blijken³. Misschien is de basis van het ongenoegen van de heer Butter het feit, dat mijn belichting van

bepaalde negatieve aspecten van het systeem van kruipende wisselkoersen zijn dynamisch model tot zo'n lege dop heeft gemaakt. Maar hij zal er toch niet omheen kunnen of de inhoud van zijn model aan te tonen, of die dop bij te zetten bij de andere lege doppen. Ik neem tenminste aan dat de heer Butter voldoende wetenschappelijke zin heeft om lege doppen, d.w.z. bij nader inzien toch maar verlaten standpunten, te bezitten.

Om de zaak te vereenvoudigen ben ik gaarne bereid mijn bedenkingen tegen kruipende wisselkoersen nogmaals kort te formuleren. Er bestaat een bepaalde analogie tussen kruipende wisselkoersen en de tegenwoordige praktijk van de valuta-termijnhandel. De belangrijkste van die gevolgen is de invloed op de rentevoet. Een disagio van een munteenheid leidt tot een opwaartse druk op de rentevoet, die niet met beperkende en afsluitende maatregelen is te stuiten (interventie van centrale instanties op de valutatermijnmarkt zou een voor de hand liggende conclusie zijn). Omgekeerd leidt een agio tot een neerwaartse druk.

(vervolg op blz. 880)

¹ ESB, 25 juni 1969.

² ESB, 6 augustus 1969, blz. 768.

³ Op goede kennistheoretische gronden: tenslotte alle. Natuurlijk is de methode van een dynamisch model, mathematisch geformuleerd an sich een belangrijke methode, die haar bestudering volledig waard is. Men kan zelfs zeggen dat haar invoering ook voor de economische wetenschap een voorwaarde is voor verdere snelle vooruitgang. Ook de mogelijkheden, die moderne hulpmiddelen (bijv. computers) bieden voor allerlei onderzoeken, zijn afhankelijk van het ontwikkelen van zo goed mogelijke modellen. Dat neemt niet weg dat deze modellen steeds hulpmiddelen blijven, een schematische samenvatting en vereenvoudiging van werkelijke verschijnselen, die voortdurende toetsing aan die werkelijkheid en een theoretische verwerking in een totaalbeeld behoeven.

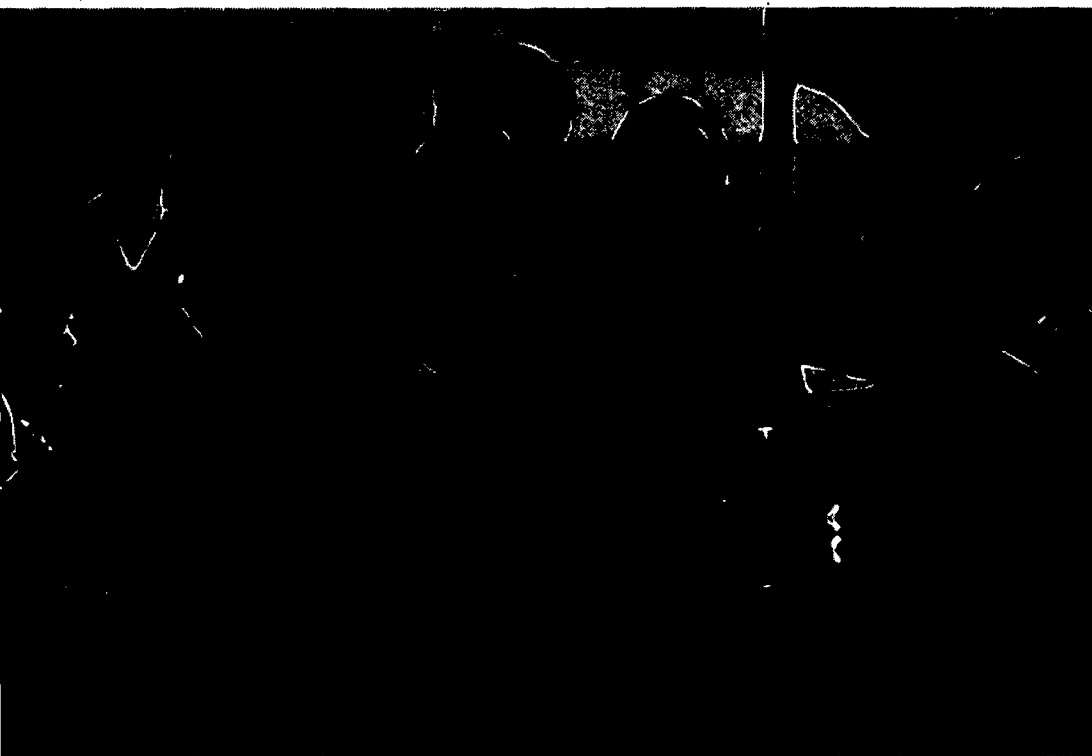
Als Nederland dichtgroeit staan we allemaal stil.

Jaarlijks komen er duizenden Nederlanders bij. Kinderen groeien op, vormen een gezin en krijgen zelf ook weer kinderen. Dat gaat maar door. In een angstig snel tempo, dat door woningbouw en werkgelegenheid nauwelijks bij te houden is. Het ruimtegebrek doet zich met de dag duidelijker voelen. Daar doen de nieuwe hectaren uit het IJsselmeer weinig aan af. Soms kan het verkeer nu al geen kant meer uit. En straks loopt iedereen iedereen in de weg. Als we tenminste niet snel maatregelen nemen. Maatregelen, ja. Maar welke?

NS ziet 't zo: het massale verkeer moet zo snel mogelijk in goede banen geleid worden. De goede banen van het openbaar vervoer. Een goed geïntegreerd en kloppend systeem van trams, bussen, metro's, treinen en vliegtuigen. Met hoge frequenties en hoge snelheden. Want snelle reistijden vergroten de vervoerscapaciteit.

In „Spoor naar '75" heeft NS concrete plannen in deze richting uitgewerkt. Plannen die verbetering en modernisering van de vervoersstructuur beogen. Plannen waarin het treinenet een belangrijke rol vervult. Wat het laatste betreft heeft NS het inmiddels niet bij plannen gelaten. Leest u hiernaast maar eens wat NS nu al waarmaakt in de nieuwe dienstregeling van dit jaar.

Vaker en sneller

In de komende jaren zullen er tientallen treinen méér gaan rijden. Op vele trajecten zal daardoor de frequentie aanzienlijk hoger worden dan tot nu toe. Bovendien zullen de 40 belangrijke

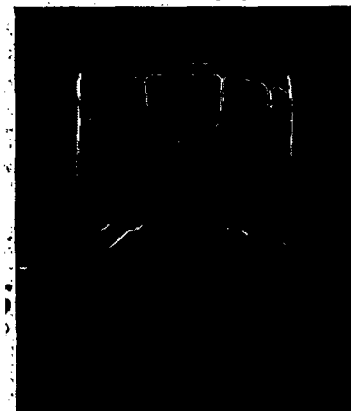
stations van Nederland onderling verbonden worden door snelle, frequent rijdende z.g. Intercity-treinen.

Verschillende van deze verbeteringen zijn reeds te zien in de nieuwe dienstregeling die per 1 juni is ingegaan. Bijvoorbeeld: de nieuwe uur-expressdienst tussen de Randstad en Gröningen, waarbij op het traject Amersfoort-Zwolle met een snelheid van 140 km/u wordt gereden. Verder zijn er nu ook halfuur-expressdiensten tussen het westen en Apeldoorn met doorverbindingen naar Twente. En wat de Randstad Holland betreft, hier krijgt de trein metro-allures. De frequentieverhoging tot een

10-minutendienst op het traject Leiden-Den Haag-Rotterdam-Dordrecht is hiervan een sprekend voorbeeld!

De trein dichterbij

Eveneens kan men in de nieuwe dienstregeling weer een aantal volkomen nieuwe stations voor nieuwe woongebieden aantreffen, zoals Delfzijl West, Vlaardingen West, Tilburg West en Heemskerk. Eind van deze maand zullen daar nog Arnhem Presikhaaf en Voorschoten bijkomen. Al deze voorstadstations betekenen vooral voor de forens een aanzienlijke bekorting van de dagelijkse reistijd!

**SIPIOIR
INAIR 75**

NS BRENGT ER LIJN IN

(vervolg van blz. 877)

Hoewel ik me nog steeds niet in staat voel tot een uitputtende analyse van de gevolgen van een op- of neerwaartse druk op de rentevoet in een nationale economie, lijken me de argumenten, die pleiten voor een bepaalde beïnvloeding door de overheid zeker redelijk, al meen ik dat deze invloed niet zo beslissend is als vaak wordt gesteld, en ook niet beslissend wordt door toepassing van dynamische modellen (voorlopig en onder de huidige verhoudingen althans).

Mijn tweede bezwaar is dat het kruipen toch nog altijd een proces is van vele kleine revaluatietjes, zodat het ongetwijfeld winstverwachtingen wekt en daarmee kwalitatief met de speculatiegolven vergelijkbare kapitaalsbewegingen.

Tenslotte spreekt ook de heer Butter van de verder ongedefinieerde „marktcoers” als indicatie voor de zwakheid van een munt. We nemen weer aan dat de „cash-coers” wordt bedoeld. De werkelijkheid is echter dat de zwakheid, van een munt niet in de „cash-coers” wordt weerspiegeld, veel duidelijker in de „forward-coers”, en uiteindelijk alleen in de betalingsbalans. Interessant ware het geweest wanneer de heer Butter zijn model aan het werkelijke koersverloop had getoetst, bijv. aan dat van het pond sterling.

Bij een bepaalde analyse gaat het natuurlijk om wenselijkheden, om op theoretische gronden bepaalde, aan de werkelijkheid getoetste ontwikkelingen die men als mogelijk, en haalbaar ziet; noodzakelijk een subjectieve zaak waarbij men een illusionist moet zijn om te menen dat de werkelijke ontwikkeling hiermede identiek zal zijn. Toch moet men binnen bepaalde perken blijven. Redeneringen als „Of moet Amerika als enige buiten het systeem blijven? Dit is een schijnprobleem, dat kan worden opgelost door over te gaan op een andere rekeneenheid” (blz. 767) zijn ridicul, omdat bij het ontwikkelen van deze constructie iedere band met de economische en politieke werkelijkheid wordt verbroken. Volkomen onbegrijpelijk is ook de gelijkstelling van de devaluatie van de Canadese dollar en de daarop volgende zwevende wisselkoersen met een „crawling peg”-systeem (blz. 766).

Persoonlijk meen ik dat het onder de tegenwoordige verhoudingen ongewenst is de wisselkoersen van de belangrijkste valuta's te wijzigen, en verwacht van directe zo beperkt mogelijke maatregelen meer effect. Speciaal onder de tegenwoordige politieke en economische verhoudingen en rekening houdend dat dit ook voor de ontwikkelingslanden en de socialistische landen meer acceptabel is. Dat neemt niet weg dat bepaalde correcties onafwendbaar kunnen blijken; in dat geval lijkt óók voor mij een „crawling peg”-systeem aantrekkelijker dan een op wel erg wankel economische redeneringen gebaseerde grove devaluatie.

J. Buijs

Naschrift

Over de zaak zelf, de kruipende wisselkoersen, verschillen Buijs en ik nauwelijks van mening, getuige zijn slotzin. Alleen ziet hij wél en ik géén heil in protectionistische maatregelen als alternatief voor aanpassingen van de wisselkoers. Men moet nu eenmaal binnen bepaalde perken blijven.....

Waarom hij een systeem, dat óók hij aantrekkelijker acht dan het huidige, bestrijdt op grond van bezwaren die, voor zover ze verband houden met de economische en politieke werkelijkheid, a fortiori gelden voor wat Halm¹

eens „the jumping peg” noemde, is mogelijk eerder voor psychologen dan economen begrijpelijk.

De architect die verklaart dat de aard en eigenschappen van zijn bouwmaterialen ver buiten zijn interessesfeer liggen, kan men beter geen grotere objecten dan tuinhuisjes toevertrouwen.

Mijn artikelen hadden voornamelijk de strekking door een bespreking van de rekenregels bij te dragen tot een beter inzicht in de grootte en de mate van voorspelbaarheid van de impulsen, die in een stelsel van kruipende wisselkoersen kunnen optreden. Dit leek mij gewenst omdat, vooral als in dit verband over speculatie wordt gepraat, er nog al eens met spek wordt geschoten. Men doet dan oncontroleerbare uitspraken, bijv. aan de hand van een irrelevant cijfervoorbeeld ontleend aan een verschijnsel, waarvan men heeft verondersteld, maar niet bewezen, dat het analoog is.

De heer Buijs verwacht de door mij behandelde rekenregels met een dynamisch model ter analysering van de economische gevolgen van de invoering van de crawling peg. Ook na zorgvuldige herlezing komt het mij voor dat ik aan dit misverstand geen schuld heb; hem adviseer ik daarom eveneens zorgvuldige herlezing.

Het was ongetwijfeld een slimme zet van de heer Buijs zijn betoog te schragen met een beroep op Goethe; uit mathematische bestudering van patience-spelletjes had hij echter kunnen leren dat men zijn hoogste kaart beter niet het eerst op tafel kan leggen.

A. J. Butter

¹ G. N. Halm: „The Band Proposal”, *Special Papers in International Economics*, nr. 6, Princeton 1965.

Mededelingen

Harkness Fellowships

De Commonwealth Fund, een in New York gevestigde Amerikaanse stichting, biedt, in het kader van haar internationale Harkness Fellowship Program, twee à drie beurzen aan voor Nederlanders voor een studieperiode van 12 tot 21 maanden, ingaande september 1970.

De beurzen zijn bedoeld voor begaafde jonge mensen, leeftijd ca. 25 jaar, wier studie of werkzaamheden een breed terrein bestrijken, en die hun kennis of het desbetreffende gebied door verdere studie of wetenschappelijk onderzoek aan één of meer universiteiten of andere gespecialiseerde instellingen in de Verenigde Staten willen verbreden.

Niet alleen kunnen zij, die een universitaire opleiding hebben voltooid, doch ook degenen, die op andere wijze goede vakkennis, bijv. in de journalistiek, hebben verworven, hiervoor in aanmerking komen, mits zij aan hoge eisen wat betreft deskundige kennis en persoonlijke capaciteiten voldoen.

De beurzen voorzien zo nodig ook in het onderhoud van de echtgenote en ten hoogste twee kinderen, en omvatten alle kosten van studie, levensonderhoud en reizen naar en in de Verenigde Staten.

Zij, die naar deze beurzen willen solliciteren, kunnen zich, onder opgave van leeftijd, opleiding en eventuele huidige werkkring, tot 30 oktober 1969 voor nadere inlichtingen en formulieren wenden tot het Nederland-Amerika Instituut, Museumplein 4, Amsterdam.

Panta Rei en de Miljoenennota 1970

Op donderdagavond 18 september a.s. (aanvang 7.30 uur) vindt in collegezaal A 2 van de Nederlandse Economische Hogeschool (Burg. Oudlaan 50, Rotterdam-16) een panel-discussie plaats over de *Miljoenennota 1970*. In het panel hebben zitting Prof. Dr. J. H. Christiaanse en Prof. Dr. A. van Doorn, alsmede vier ambtenaren van het Ministerie van Financiën, t.w. H. Baron van Lawick, hoofd van de Directie Algemene Fiscale Politiek, Drs. H. Burger, hoofd van de Directie Studiedienst en Drs. P. Scholte en Drs. H. K. van Egmond, medewerkers van de Dienst der Rijksbegroting.

Deze door Panta Rei (kring van afgestudeerden der NEH) georganiseerde bijeenkomst is ook voor niet-leden van die vereniging toegankelijk. Vrije discussie toegestaan.

NEDEX-congres

Het Nedex '69 congres zal op 22 en 23 oktober 1969 in De Doelen te Rotterdam plaatsvinden. De thema's van het congres zijn *Transport in Marketing* (22 oktober) en *Marketing of Transport* (23 oktober). De lezingen zullen worden gehouden door sprekers uit de Verenigde Staten, Canada, Zwitserland en Nederland.

Het congres zal worden geopend door de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, M. J. Keyzer. De congresvoorzitter is de heer Ir. J. Bolhuis, Dir. Concern-Expeditie Philips Gloeilampenfabrieken N.V., Eindhoven. De sprekers zijn:

Paul E. Green, Professor of Marketing, University of Pennsylvania;

Prof. Dr. J. Kreiken, Technische Hogeschool Twente;

J. Muheim, Managing Director Afico Ltd., Zwitserland;

H. van Rhijn, McKinsey Inc., Amsterdam;

Mr. D. Hooykaas, Managing Director Wm. H. Müller & Co. N.V., Den Haag en

J. W. Stenason, Vice-President Canadian Pacific, Montreal.

Inlichtingen Nedex tentoonstelling: Oostzeedijk 244, Rotterdam, tel. (010) 12 51 00, inlichtingen Nedex congres: Hoogstraat 111, Rotterdam, tel. (010) 13 03 11.

NIVE-cursussen public relations

De groeiende belangstelling voor communicatie weer spiegelt zich onder meer in een uitvoeriger NIVE-cursusprogramma 1969-1970 voor oriëntatie en opleiding op het gebied van public relations.

Het NIVE (Nederlands Instituut voor Efficiency) organiseert oriëntatie-conferenties voor ondernemers en stafmedewerkers, oriënterende praktijkcursussen en beroepsopleidingen. Een ervaren public relations adviseur treedt op als projectleider. De meeste docenten zijn leden van het NGPR (Nederlands Genootschap voor Public Relations).

1. Ondernemersconferentie Public Relations. Deze is bedoeld om directeuren en leidinggevende medewerkers van bedrijven, instellingen of verenigingen in kort bestek een oriëntatie te geven over doel, taak, plaats, achtergrond en kosten van Public Relations. Daarbij wordt aandacht besteed aan bijzondere onderwerpen, zoals contacten met de pers, bedrijfsbezoek, behandeling van donatieaanvragen en het jaarverslag. Deze Ondernemersconferentie wordt gehouden in twee delen, met 14 dagen tussenruimte. Het eerste deel vindt plaats maandagmiddag en -avond 13 oktober en dinsdagmorgen 14 oktober. Het tweede deel op 28 en 29 oktober a.s. Het aantal deelnemers is beperkt tot 16.

2. Praktijkcursus Public Relations. Deze beslaat acht donderdagmiddagen en -avonden met als doel allereerst een systematische oriëntatie over praktijk en achtergrond van public relations te geven aan personen die in de praktijk met public relations taken zijn belast of zich daarop voorbereiden. De cursus vindt plaats in het Internationaal Perscentrum Nieuwspoor in Den Haag. In september a.s. begint een bij voorintekening reeds volgeboekte cursus (vorig jaar was de belangstelling zo groot dat niet aan de aanvraag kon worden voldaan). Een nieuwe cursus, waarop nu nog kan worden ingetekend, begint op donderdag 5 maart a.s. en loopt door tot en met 23 april 1970.

3. Beroepsopleiding Public Relations. Voor public relations beoefenaars die zich verder in het vak willen bekwamen organiseert het NIVE een Beroepsopleiding Public Relations, waaraan vele leden van het NGPR medewerken. Deze beroepsopleiding beslaat 55 halve dagen, verdeeld over twee winterseizoenen. Op 11 november a.s. begint de vierde cursus. De cursus wordt als regel op dinsdagmiddag en -avond eveneens gehouden in het Internationaal Perscentrum Nieuwspoor in Den Haag. Het eerste cursusgedeelte 1969/1970 eindigt op 24 maart. De deelnemers aan deze cursus kunnen zich desgewenst onderwerpen aan het examen ter verkrijging van het Basisdiploma Public Relations, dat — meestal in de herfst — wordt afgenomen onder auspiciën van het Nederlands Genootschap voor Public Relations (NGPR). Dit examen is van overheidswege erkend. In 1968 werden de eerste Basisdiploma's Public Relations uitgereikt.

Voor inlichtingen, programma's en aanmelding kan men zich richten tot het NIVE, afdeling Vorming & Training, Parkstraat 18, Den Haag, tel.: (070) 61 49 91.

Vraag eens proefnummers aan
voor uw kennissen
die „E.-S.B.” nog niet kennen

H. P. Anderson: Statistische technieken en hun toepassingen. Statistiek en waarschijnlijkheidsrekening voor bedrijfsleven en hoger beroepsonderwijs. Universitaire Pers Rotterdam/Nijgh & Van Ditmar/Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Rotterdam/Den Haag/Antwerpen 1969, XII en 193 blz., f. 23,50.

Dit boek geeft statistiek voor het middelbaar niveau; naar verluidt is het speciaal bestemd voor de HEAO-scholen. Het gaat dieper op de waarschijnlijkheidsleer in dan de gebruikelijke boeken op dit gebied. De stof begint klassiek: het verzamelen van het cijfermateriaal, waarbij verschillende soorten steekproeven worden besproken. Dan volgt — nog klassieker — het ordenen, zowel grafisch als tabellarisch. Tenslotte gaat driekwart van het boek over de — in dit verband zeker niet klassieke — fundamentele statistiek. Uitvoerig worden de normale en de binomiale verdeling besproken, alsmede de Poissonverdeling. Ook behandelt de schrijver het optellen en aftrekken van statistische grootheden, uitlopende in de formule voor de standaardafwijking van de mediaan van een a-selecte steekproef. Het hoofdstuk over de waarschijnlijkheidsrekening wordt afgesloten met enige regels van Bayes. In ieder hoofdstuk komt een heel stel numerieke vraagstukken voor, waarvan de antwoorden opgenomen zijn in een afzonderlijk meegeleverd (waarom niet meege-

bonden?) katern.

De schrijver aarzelt niet de lezer bij de hand te nemen en met behulp van eenvoudige voorbeelden de zaken duidelijk te maken. Hij geeft geen mathematische bewijzen van ingewikkelde dingen, maar wel plausibiliteitsaanwijzingen voor een goed begrip. Hij heeft echt z'n best gedaan om naast de hem „aangeboren” vraagstukken over radiobuizen en halfgeleiders ook uit andere gebieden des levens materiaal te betrekken.

Dat het boek geen streng-exacte axiomatische vertogen geeft, heeft natuurlijk als nadeel dat de begrippen soms vaag zijn; zó bijvoorbeeld de definitie van de representativiteit van een steekproef.

Toch is dit een goed boek, speciaal voor de aankomende statisticus op het industriële-toepassingsgebied; het zet de eerste elementen van de statistiek op eenvoudige wijze uiteen. In het tweede deel, dat de schrijver ergens aankondigt, zou een index op begrippen niet misstaan.

Drs. L. A. van der Linden

E. J. Mishan: 21 Popular Economic Fallacies. Allen Lane The Penguin Press, Londen 1969, 245 blz.

Mishan heeft de laatste jaren de reputatie verworven van iemand, die graag en met succes deelneemt aan de grote actuele debatten. Lezers van dit blad weten hoezeer het verleden jaar te Rotterdam gehouden congres over de economische groei in het teken stond van Mishans groeikritiek. Zijn standpunt kreeg vooral bekendheid omdat het zo radicaal indruist tegen de heersende opvattingen. Dezelfde kritische benaderingswijze, en dan in onversneden vorm, is in dit boek gevolgd. Mishan grijpt de lezer bij de mouw met de opmerking: „U had nu

altijd wel gedacht dat het pond in gevaar is/woningschaarste tot huurbeheersing noopt/de Brain Drain een economisch verlies meebrengt/ Engeland zou profiteren van aansluiting bij de EEG/de zakenwereld aan de zakenmensen moet worden overgelaten/hard werken de betalingsbalans steunt, maar daarmee bent u lelijk abusief”. Het is een effectieve methode om de aandacht te vangen.

Natuurlijk zijn er kwade kansen aan de methode verbonden. De aangesprokene kan schouderophalend antwoorden: „Meneer, hetgeen u mij aan

ideeën toedicht werd nimmer door mij beleden”. Als de schrijver dit wil vermijden loopt hij kans in de armen te lopen van een ander gevaar: hij gaat alleen de allerbekendste denkfouten bestrijden, van het type: prijs-inflatie maakt ons allen armer, de staatsschuld is een last op het nageslacht, door geldcreatie worden we niet rijker. Deze variant zal sommige lezers doen vermoeden dat hun intelligentie wordt onderschat. Om daar weer aan te ontsnappen kan de schrijver zijn toevlucht nemen tot kritiek op enigszins gezochte stellingen, hetgeen gevaar no. 1 oproept en bovendien de overtuigingskracht ondergraaft.

Mishan heeft deze gevaren vrij aardig weten te ontwijken. Een enkele keer krijgt men het gevoel dat hij een dood paard schopt — inderdaad is de staatsschuld geen last op het nageslacht, en hopelijk zullen de meeste lezers dat nu gaandeweg ook wel in de gaten hebben. En als Mishan zijn pijlen richt op de stelling dat reclameuitgaven „verantwoord” zijn bestrijdt hij een opinie die zeker niet populair genoemd mag worden. De populaire opvatting is intengendeel dat reclame een kolossale verspilling meebrengt — zelfs de reclamemensen leven wat dat betreft in grote twijfel. Maar over het algemeen kan men de schrijver niet verwijten dat hij het zich gemakkelijk heeft gemaakt door alleen de héél naïeve denkbeelden te lijf te gaan.

Minder goed heeft Mishan gevaar no. 3 ontlopen: het ondermijnen van eigen geloofwaardigheid. Dat komt doordat een aantal van de „fallacies” die hij opnoemt, bij nader beschouwing geen echte drogredenen zijn, maar betwistbare politieke standpunten. Tussen die twee bestaat echter een groot verschil. Neem de stelling dat huurbeheersing noodzakelijk is bij woning-schaarste. Mishan acht dat onjuist en zijn argumenten — de prijs als allocatiemethode is niet noodzakelijkwijs slechter dan andere methoden, er zijn arme huiseigenaren en welgestelde huurders, enz. — zijn de moeite van het overdenken waard; maar aan het eind van dit hoofdstuk had ik niet het gevoel dat een beleid van vrije huren als de enige uitkomst van rechtlijnig denken mag gelden. Huurpolitiek blijft een controversieel onderwerp.

Hetzelfde geldt voor Mishans betoog

over vrijwel alle politieke zaken. Englands aansluiting bij de EEG zou goed voor het land zijn — nee, zegt Mishan, dat mag je zo maar niet zeggen. Inderdaad, hij laat zien dat er meer pro's en contra's en onmeetbare factoren in het spel zijn dan men oppervlakkig zou vermoeden, maar dat stempelt de bestreden opvatting nog niet tot een drogreden. In andere gevallen geeft Mishan zelfs toe dat een „fallacy” een kern van waarheid bevat, zoals de stelling dat belastingen bijdragen tot de inflatie. Dit is namelijk min of meer juist bij verhogingen van de omzetbelastingen onder pure kosteninflatie.

Ik meen dus, dat Mishan het woord „fallacy” wat overdreven gebruikt. Hij legt ons uit dat vergaande simplificatie in de economie tot scheve conclusies kan leiden, en dat men er goed aan doet ook op de andere kant van de medaille te letten. Die behartenswaardige les wordt geleerd aan de hand van een rij van contemporaine problemen. Soms komt Ricardo er nog bij te pas (ter bestrijding van „grondbelasting verhoogt de grondprijs”). Meestal is de moderne macro-economie in het geding, en daar is het tegen elkaar in werken van allerlei krachten regel. Soms herkent men de criticus van de groei: „groei verbetert de betalingsbalans”; „groei verhelpt de armoede”; „groei remt de inflatie”; „groei maakt ons allemaal rijker” — *allemaal fout*. Nu, ook daarover zou ik nog wel eens met Mishan willen debatteren; met een kleine verschuiving in de vooronderstellingen of een accentwijziging in de argumentatie zijn deze opvattingen helemaal niet zo onzinnig.

Dit boek roept bij mij dus de reactie op die de schrijver waarschijnlijk heeft beoogd, namelijk de neiging tot tegenspraak. Mishan zal zeker niet hebben bedoeld dat de lezer verslagen en uitgeblust, overtuigd van eigen domheid en onvermogen, achterblijft. *21 Popular Fallacies* stimuleert de discussie; het leert ons het vanzelfsprekende in twijfel te trekken. Dat moet stellig worden gewaardeerd.

Prof. Dr. J. Pen

R. R. Arnold, H. C. Hill en A. V. Nichols: *Modern data processing*. Wiley, New York 1969, 374 blz., f. 39,50.

Inhoud: Scope and significance of data processing — History of data processing — Business organization and sources of data — Manual and mechanical data processing — Punched card unit records — Punched card recording functions — Punched card manipulative functions — Punched

card summarizing and reporting — Punched card procedure development — Data collection — Electronic data processing — EDP storage devices — EDP central processing unit — EDP program development — Programming systems — Problem-oriented programming languages — Electronic data processing operations — Data communications — Computers and automation — Systems study and design — Glossary — Index.

De Economisch-Technische Afdeling TNO vraagt voor spoedige indiensttreding

ECONOMISCH STATISTISCH MEDEWERKER

bij voorkeur in het bezit der akte MO Staathuishoudkunde en Statistiek met ervaring in economisch statistische analyses.

Gegadigde moet zelfstandig gegevens kunnen verzamelen, interpreteren en ordenen en aan de hand van zijn onderzoek resultaten instructief rapporteren.

Voor het verzamelen van zijn grondmateriaal is takt en overredingskracht nodig t.o.v. respondenten binnen en buiten TNO.

Talenkennis nodig voor overleg met buitenlanders en studie van buitenlandse bronnen.

Salariëring, afhankelijk van ervaring en leeftijd f 15 à f 25.000,— per jaar, plus huurcompensatie, AOW en vakantie-toelage. Goede verlof-, pensioen- e.a. sociale voorzieningen. Voor hulp bij huisvesting is ook onze medewerking mogelijk.

Kandidaten kunnen zich rechtstreeks telefonisch of schriftelijk verstaan met het Hoofd van de Afdeling, Koningin Marialaan 21, 's-Gravenhage, tel. (070) 81 44 81, toestel 358.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De bankpapiercirculatie is eind augustus tot slechts even boven de f. 9 mrd. gestegen. De julipiek heeft f. 9.356 mln. bedragen, de junipiek f. 9.349 mln. Duidelijk blijkt hieruit dat de zomere expansie in de bankpapieromloop achter de rug is. De ontwikkeling van het uitstaande bedrag heeft thans een verruimende invloed op de markt.

De zichtbare mutaties in 's Rijks kas waren in de op 1 september geëindigde week bijna nihil. De sluitpost om de markt in evenwicht te houden, was een stijging van bij de Nederlandsche Bank opgenomen voorschotten in rekening-courant van f. 406 mln. tot f. 598 mln. De markt kenmerkt zich door grote rust op een hoog renteniveau.

KAPITAALMARKT

Ook op de kapitaalmarkt zijn geen belangrijke ontwikkelingen te melden. Wat op de ondershandse markt gebeurt, weten wij niet; op de emissiemarkt trekt slechts een enkele lening de aandacht en de beurs blijft leven onder een zekere druk, die de koersen over een iets langere periode beschouwd, overwegend op een lager niveau heeft doen belanden.

De totale bruto investeringen in vaste activa, die zich in de opvolgende eerste kwartalen van de laatste jaren op een steeds hoger niveau bewogen, zijn in het eerste kwartaal 1969 wat gedaald. De hoeveelheidsindexcijfers (1963 = 100) over de eerste drie maanden van 1966, 1967, 1968 en 1969 luiden nl. resp. 118, 129, 144 en 140. In hoeveelheid geld ligt het eerste kwartaal 1969 met f. 5.676 mln. boven het overeenkomstige tijdvak van 1968 (f. 5.399 mln.). Dit geldbedrag is mede bepalend voor het beroep dat op externe financiering moet worden gedaan, hetgeen weer gevolgen heeft voor de beweging van de rentevoet.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1963 = 100)	30 dec. 1968	H. & L. 1969	29 aug. 1969	5 sept. 1969
Algemeen.....	121	130 — 108	114	115
Internationale concerns	127	138 — 113	122	122
Industrie	119	129 — 107	112	114
Scheepvaart.....	89	94 — 80	81	80
Banken en verzekering	98	127 — 97	111	110
Handel enz.	122	133 — 105	109	112

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹			
Kon. Petroleum	f. 182,90	f. 168,90	f. 172,05
Philips	f. 59,40	f. 62,85	f. 62,15
Unilever, cert.	f. 125,30	f. 106,75	f. 105,65
Zout-Organon	f. 181,60	f. 144,90	f. 144,80
Hoogovens, n.r.c.	f. 101,80	f. 103,10	f. 103,05
A.K.U.	f. 123,20	f. 121,25	f. 121,55
AMRO-Bank	f. 61,20	f. 54,90	f. 54,30
Nat. Nederlanden	f. 72,70	f. 92,50	f. 93,90
K.L.M.	f. 212,—	f. 204,50	f. 197,—
Robeco	f. 243,30	f. 240,50	f. 242,60

New York			
Dow Jones Industrials	945	837	819,50
Rentestand			
Langlopende staatsobligaties ² ..	6,63	7,77	7,77
Aandelen: internationalen ²	3,4	.	.
lokale ²	3,9	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	5	6	6

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Prof. Dr. C. D. Jongman

'Leest prettig' 'Informeert goed!

Twee kenmerken, voor een financieel voorlichtingsblad toch wel heel erg
belangrijk, en zonder meer
van toepassing op

Beleggers-Belangen

Overtuigt u er u zelf van door het aanvragen van een 2-tal proefnummers aan de Adm. „Bel-Bel“, Postbus 42, Schiedam.